

“Op als-vragen geef ik geen antwoord.”

Een onderzoek naar de hypothetische conditionele vraag in gesproken interviews

Masterscriptie Nederlandse taal en cultuur – sectie Taalbeheersing
Universiteit Leiden
20 ECTS

Door: A.-R. (Anouk-Romé) Heitzman
Begeleider: Dr. R. (Ronny) Boogaart
Tweede lezer: Dr. H. (Henrike) Jansen
Datum: juli 2014

Universiteit
Leiden

Samenvatting

Een hypothetische conditionele vraag is een vraag waarin een hypothetische werkelijkheid wordt geschetst. Aan de hand hiervan moet een geïnterviewde een uitspraak doen over zijn/haar gedrag of gedachten wanneer deze situatie werkelijkheid zou zijn. In deze studie wordt dit type vraag geplaatst binnen bestaande theorieën over interviewstijlen en conditionele constructies. Vervolgens worden de verschillende vormen door middel van een corpusanalyse geanalyseerd en wordt een continuüm gemaakt waarin de vormen die in gesproken interviews voorkomen, zijn gerangschikt op mogelijke effectiviteit. De hypothetische conditionele vraag kan worden gezien als een conditionele taalhandeling waarbij welwillendheid van de geïnterviewde nodig is om deze te beantwoorden. De hypothese is dat hoe dichter de geschetste hypothetische situatie bij de werkelijke wereld ligt, hoe effectiever de vraag. Daarnaast is de hypothese dat een hoge mate van syntactische integratie zorgt voor een effectievere vraag. In de praktijk lijkt ontkenning van een hypothetische vraag sporadisch voor te komen, met name bij vragen die als mogelijk minder effectief zijn geïnterviewd.

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	5
2 Theoretisch kader	7
2.1 Het journalistieke interview	7
2.2 De directieve interviewstijl	7
2.3 Vraagtechnieken bij de directieve interviewstijl	8
2.2.2 De zacht-directieve stijl	8
2.2.3 Vraagtechnieken bij de hard-directieve stijl.....	9
2.3 Classificatie van de conditionele hypothetische vraag.....	10
3 Methodeverantwoording	20
4 Analyse: classificatie van de verschillende voorbeelden uit het corpus.....	23
4.1 Hypothetische gradaties.....	23
4.1.1 Zuiver hypothetische conditionele vragen.....	23
4.1.2 Hypothetische vragen met een werkelijke toestand	25
4.1.3 Subjunctieve conditionele vragen.....	26
4.1.4 Vragen met een relevantieconditioneel.....	27
4.1.5 Vragen met een conditionele taalhandeling	28
4.2 Syntactische integratie.....	29
4.2.1 Parataxis	30
4.2.2 Hypotaxis.....	31
4.2.3 Subordinatie	32
4.2.4 Insubordinatie	34
4.3 Verschillende indicatoren.....	36
4.3.1 Als.....	37
4.3.1.1 Hypothetische gradaties met 'als' als indicator	37
4.3.1.2 Syntactische integratie met 'als' als indicator	38
4.3.2 Stel.....	40
4.3.2.1 Hypothetische gradaties met 'stel' als indicator	41
4.3.2.2 Syntactische integratie met 'stel' als indicator	42
4.3.3 Geen indicator.....	42
4.3.3.1 Hypothetische gradaties zonder indicator	43
4.3.3.2 Syntactische integratie en de afwezigheid van een indicator	43
4.3.4 Dan	44

4.3.4.1 Hypothetische gradaties met 'dan' als indicator	45
4.3.4.2 Syntactische integratie en 'dan' als indicator	45
4.3.5 Andere indicatoren	46
4.4 Overige toevoegingen	48
4.5 Interactie van de verschillende categorieën	49
5 Naar een hypothetisch effectiviteitscontinuüm	50
5.1 Een hypothetisch effectiviteitscontinuüm	50
5.2 Het effectiviteitscontinuüm in de praktijk	54
6 Conclusie en discussie	55
Bibliografie	58
Appendix A: Lijst van programma's en hypothetische vragen	60
Appendix B: classificatie aan de hand van hypothetische gradaties	65
Appendix C: Classificatie aan de hand van syntactische integratie	72
Appendix D: Classificatie aan de hand van de verschillende indicatoren	78

1 | Inleiding

Stel, je moet een onderwerp verzinnen voor je masterscriptie, wat zou je dan kiezen?

Dit is niet alleen de vraag die vooraf is gegaan aan deze scriptie, maar ook meteen een vraag van het type dat het onderwerp vormt van deze scriptie. Het gaat hier om de hypothetische conditionele vraag. In deze studie wordt deze vraag geanalyseerd binnen een interview- of discussiesituatie. Wanneer een interviewer deze vraag wil stellen aan zijn gast kan hij op weerstand stuiten, waarbij de geïnterviewde deze vraag niet beantwoordt, maar juist de hypothetische situatie uit deze vraag ontkent of ontkracht. Met name politici weigeren vaak antwoord te geven op een hypothetische vraag en antwoorden dan iets in de trant van: "Op als-vragen geef ik geen antwoord."

(0) Ierland moet zich in een referendum nog uitspreken over het Verdrag. Op als vragen geef ik geen antwoord. – Balkenende (2011)¹

Op zo'n moment is de kans dat de interviewer nog te weten komt wat hij wil weten zo goed als verkeken. Dit is uiteraard niet wenselijk. Door een bepaalde formuleringvorm van deze hypothetische conditionele vraag te kiezen, is het wellicht mogelijk om de kans dat de geïnterviewde weigert antwoord te geven op een hypothetische vraag te verkleinen. Het doel van deze studie is om de verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag in kaart te brengen en te rangschikken op (hypothetische) effectiviteit, waardoor een hypothetisch effectiviteitscontinuüm gemaakt kan worden aan de hand waarvan een interviewer een keuze zou kunnen maken voor een bepaalde vorm om zo de kans te verkleinen dat een geïnterviewde weigert antwoord te geven.

Om tot een continuüm te komen, dient de hypothetische conditionele vraag geplaatst te worden binnen bestaande theorieën over interviewstijlen en conditionele constructies en moeten de verschillende vormen van deze vraag in kaart gebracht worden gebracht aan de hand van een corpusonderzoek. De verschillende vormen uit het corpus worden vervolgens geïnclassificeerd en aan de hand van de theorie beoordeeld op effectiviteit, waarbij een effectieve vraag een relevant en gewenst antwoord uitlokt van de geïnterviewde. Een vraag die minder effectief is, geeft de geïnterviewde meer ruimte tot het ontkennen van de hypothetische situatie in deze vraag.

In deze scriptie wordt allereerst in hoofdstuk 2 de hypothetische conditionele vraag binnen bestaande theorieën over interviewstijlen en conditionele constructies geplaatst. Daarna wordt in hoofdstuk 3 de corpussamenstelling uiteengezet en vervolgens worden de voorbeelden uit het corpus in hoofdstuk 4 geanalyseerd en geïnclassificeerd. In hoofdstuk 5 wordt tenslotte een continuüm gepresenteerd dat

¹ Bron: <http://www.parool.nl/parool/nl/224/BINNENLAND/article/detail/244889/2009/05/27/Jan-Peter-houdt-optie-Europresident-open.dhtml>

gebaseerd is op de theorie uit hoofdstuk 2 en de analyse van de voorbeelden uit het corpus.

2 | Theoretisch kader

2.1 | Het journalistieke interview

In de journalistiek is interviewen een essentiële methode om aan informatie te komen over bepaalde personen en bepaalde onderwerpen. Een interviewer kan echter niet aan iedereen zomaar elke vraag stellen. Iedere geïnterviewde is weer anders en elk interview heeft een specifiek doel, waardoor de interviewer zijn interviewstijl elke keer weer moet aanpassen aan de specifieke situatie. Volgens Van Waveren (2004) is het essentieel om allereerst het onderwerp en het interviewdoel te bepalen, alsmede of het een zakelijk of een persoonlijk interview gaat worden en voor welk medium het bedoeld is, waarna de interviewer zijn interviewstijl kan bepalen. Van Waveren maakt een onderscheid tussen een non-directieve stijl en een directieve stijl. Bij de non-directieve interviewstijl heeft de interviewer niet echt de rol van gespreksleider, maar stelt hij een beginvraag en laat hij de geïnterviewde de vrije hand. Het enige wat de interviewer doet, is de geïnterviewde stimuleren om door te praten. (Van Waveren, 2004: 43). Bij de directieve interviewstijl is de interviewer daarentegen wel de gespreksregisseur.

In deze scriptie wordt onderzoek gedaan naar de hypothetische vraag. Dit type vraag komt overeen met één van de vraagtechnieken die Van Waveren (2004) beschrijft. Zoals uit hoofdstuk 2.3 zal blijken, valt deze vraag binnen de directieve interviewstijl. Hieronder wordt in hoofdstuk 2.2 eerst besproken wat deze stijl precies inhoudt, waarna in hoofdstuk 2.4 een overzicht zal worden gegeven van de verschillende vraagtechnieken die horen bij deze interviewstijl.

2.2 | De directieve interviewstijl

Bij de directieve interviewstijl is de interviewer echt de gespreksregisseur. De interviewer heeft in deze stijl grip op het gesprek en de richting waarin het gesprek gaat. Als de geïnterviewde een bepaald onderwerp aansnijdt dat niet op dit beoogde pad ligt, kan de interviewer hierin meegaan of de geïnterviewde terugleiden naar het onderwerp waar hij het over wil hebben. De interviewer is gericht op zoek naar informatie en laat de informatie die hij verkrijgt niet – zoals bij de non-directieve stijl wel het geval is – van de geïnterviewde afhangen. Dit kan er voor zorgen dat de interviewer hard moet trekken om datgene te weten te komen wat hij wil weten, wat voor de geïnterviewde als onprettig kan worden ervaren. Het voordeel van het hanteren van een directieve interviewstijl is dat de informatie die de interviewer krijgt meestal relevant is. Het nadeel van deze stijl is dat de geïnterviewde zich minder op zijn gemak voelt dan bij de non-directieve interviewstijl. Van Waveren (2004) onderscheidt binnen deze directieve interviewstijl twee subcategorieën, namelijk de zacht-directieve stijl en de hard-directieve stijl.

Bij de zacht-directieve interviewstijl leidt de interviewer de geïnterviewde door zijn verhaal aan de hand van vragen. Er worden veel open vragen gesteld en als de

vragen gesloten zijn, dan hebben ze een neutrale toon. Een interview in deze stijl kan omschreven worden als een 'gewoon' prettig en neutraal interview (Van Waveren, 2004: 44).

Bij de hard-directieve interviewstijl zit de interviewer nadrukkelijk in de rol van gespreksregisseur. Hij stuurt de geïnterviewde dwingend in de richting waar hij diegene wil hebben en het interview heeft daardoor iets weg van een kruisverhoor waarbij de interviewer openlijk iets uit de geïnterviewde probeert te krijgen wat deze niet wil loslaten (Van Waveren, 2004: 44-45).

2.3 | Vraagtechnieken bij de directieve interviewstijl

De vragen die de interviewer stelt zijn een essentieel onderdeel van het interview. Door middel van het stellen van de juiste vragen, kan de interviewer de informatie loskrijgen die hij los wil krijgen. De vragen die de interviewer stelt, zijn dan ook het meest kenmerkende onderdeel van een interview, maar waar voldoet een goede vraag aan? Welke vragen dient een interviewer te vermijden? En wat voor soort vragen passen bij een bepaalde interviewstijl?

Van Waveren (2004) geeft een overzicht van de verschillende vraagtechnieken bij de verschillende interviewstijlen. Hieronder is een overzicht opgenomen van de verschillende vraagtechnieken die volgens Van Waveren (2004) bij de directieve stijl horen, opgesplitst in vraagtechnieken bij de hard-directieve stijl en bij de zacht-directieve stijl. De hypothetische vraag valt volgens dit overzicht binnen de zacht-directieve stijl.

2.2.2 | De zacht-directieve stijl

De interviewer kan binnen de zacht-directieve interviewstijl kiezen uit de volgende vraagtechnieken om de geïnterviewde ergens meer over te laten vertellen (Van Waveren 2004: 117-118):

- De als-vraag, waarbij de geïnterviewde wordt bevraagd over een fictieve situatie in de toekomst die zich nog niet heeft voorgedaan, maar die eventueel wel mogelijk is. Zo'n vraag kan verrassende effecten hebben, omdat de geïnterviewde een situatie voorgelegd krijgt waarover hij nog nooit heeft nagedacht; iets wat kan leiden tot interessante uitspraken. Van Waveren stelt dat dit soort vragen alleen werkt bij mensen die fantasie hebben. De geïnterviewde kan namelijk ook geïrriteerd raken als hij een dergelijke vraag voorbarig vindt, omdat de geschetste situatie (nog) niet aan de orde is en hij zijn reactie pas wil geven als het moment daar zou zijn;

Andere vraagtechnieken die bij deze stijl passen, zijn:

- De self disclosure-vraag, waarbij de interviewer iets over zichzelf vertelt en dan vraagt of de geïnterviewde dat ook herkent of heeft meegemaakt;

- De vraag namens een ander, waarbij de interviewer de eventuele brutaliteit van een bepaalde vraag buiten zichzelf legt. Hij is niet degene die zo nieuwsgierig is, maar legt deze nieuwsgierigheid bij een ander;
- De interviewer kan tot slot om verduidelijking vragen wanneer een bepaald antwoord niet duidelijk is. Dit kan op het verhaal van de geïnterviewde in het algemeen of toegespitst op een specifiek onderdeel van dit verhaal.

2.2.3 | Vraagtechnieken bij de hard-directieve stijl

Binnen de hard-directieve stijl, waarin de interviewer een de geïnterviewde duidelijk een kant op stuurt, passen de volgende vraagsoorten (Van Waveren, 2004: 118-119):

- De confronterende vraag, waarbij de interviewer de geïnterviewde confronteert met tegenstrijdigheden of pijnlijke informatie die hij van buiten het interview heeft gehaald of die hij tijdens het interview heeft gehoord;
- De suggestieve vraag, waarin al een vooronderstelling besloten ligt, die de mening van de interviewer weerspiegelt;
- De openlijke vraagherhaling, waarbij de interviewer exact dezelfde vraag herhaalt nadat hij een voor hem onbevredigend antwoord heeft gekregen. Dit kan hij ook doen door iets te zeggen in de trant van: “Geef nu eens antwoord op mijn vraag”. De vraagherhaling past eventueel ook binnen de zacht-directieve interviewstijl, mits de vraag op een andere manier wordt herhaald, zoals later in het interview, in andere woorden verpakt en met een vriendelijke uitleg waarom de interviewer de vraag nogmaals wil stellen;
- Tot slot kan de interviewer de geïnterviewde onderbreken om op deze manier het interview weer de goede kant op te sturen en de juiste informatie te verkrijgen. Dit wordt echter in de regel niet gewaardeerd door de geïnterviewde.

Het grootste gedeelte van de hierboven beschreven vraagtechnieken wordt in het algemeen in de regel positief óf negatief ontvangen door de geïnterviewde. Er zit er echter één tussen die door sommige geïnterviewden positief wordt ontvangen en door andere geïnterviewden negatief; de ‘als-vraag’, zoals Van Waveren (2004) hem noemt, oftewel de hypothetische vraag. Deze vraag schetst een hypothetische situatie, waarna de interviewer de geïnterviewde naar een oordeel vraagt of naar een bepaald gedrag. De hypothetische vraag heeft daardoor een conditioneel karakter; het oordeel of gedrag van de geïnterviewde is afhankelijk van het al dan niet waar zijn van de geschetste hypothetische situatie. Enkele voorbeelden van hypothetische vragen waarin dit conditionele verband duidelijk naar voren komt, zijn:

- (1) Stel, je zou de staatsloterij winnen, wat zou je met het geld doen?
- (2) Wat zou je doen als je moeder morgen verongelukt?

(3) Mochten je ouders je morgen vertellen dat ze gaan scheiden, wat vind je daar dan van?

Zoals uit voorbeeld (1), (2) en (3) al blijkt, zijn er verschillende formuleringen mogelijk om een hypothetische vraag te stellen. Wellicht hangen deze formuleringmogelijkheden samen met de manier waarop een geïnterviewde deze vraag beoordeelt. Om dit te kunnen analyseren, is het echter eerst noodzakelijk om de verschillende formuleringmogelijkheden in kaart te brengen. Om tot deze classificatie van mogelijkheden te komen, dient de conditionele vraag allereerst geanalyseerd te worden als conditionele constructie en moet er gekeken worden waar deze geplaatst kan worden binnen bestaande theorieën over conditionele constructies.

2.3 | Classificatie van de conditionele hypothetische vraag

Een conditionele constructie is een constructie met als prototype *als A, B* waarbij de protasis (A) een hypothese of voorwaarde vermeldt met betrekking tot de apodosis (B) (van Belle, 1997: 215). In voorbeeld (4) is de protasis het laten vallen van de vaas en de apodosis het breken ervan.

(4) Als je de vaas laat vallen, breekt hij.

Wanneer het principe van de propositiologica wordt aangehouden, drukt de conditionele constructie uit dat het niet het geval kan zijn dat de protasis waar is en de apodosis onwaar. In het geval van voorbeeld (4) kan het dus niet zo zijn dat je de vaas laat vallen en dat deze niet breekt. Wanneer er naar deze semantische relatie tussen de protasis en de apodosis wordt gekeken, kan met andere woorden gezegd worden dat de protasis een voldoende voorwaarde is voor de apodosis; een definitie die alleen de semantische relatie specificiert (die conditionele zinnen gemeenschappelijk zouden hebben) en niet de volledige betekenis van conditionele zinnen weergeeft (Copi, 1972: 258-265). Er zijn echter ook conditionele zinnen die niet voldoen aan deze logisch-semantische definitie en waarbij het bijvoorbeeld niet om een voorwaardelijk verband tussen de protasis en de apodosis gaat, maar waarbij de protasis een commentaar uitdrukt met betrekking tot de taalhandeling die door de apodosis wordt uitgedrukt (Van Belle, 1997: 215). Enkele voorbeelden hiervan zijn:

(5) Als je het mij vraagt, haalt hij zijn examen niet.

(6) Als je dorst hebt, het bier staat buiten.

(7) Doe het raam dicht, als ik je dat mag vragen.

Het commentaar dat door de protasis wordt uitgedrukt, kan verwijzen naar een constitutieve regel (uiting X geldt als taalhandeling Y in context C) (Searle, 1968; 1969; 2005) van de taalhandeling die in de apodosis wordt uitgedrukt, waarbij de protasis de voorwaarden bevat waarvoor de apodosis relevant wordt. Dit is het geval in voorbeeld (6) (Van Belle, 1997: 216); de uiting in voorbeeld 6 geldt als een aanbod, maar alleen als je dorst hebt. Hier is de waarheidswaarde van de protasis 'als je dorst hebt' bepalend voor de relevantie van de apodosis 'het bier staat buiten'. Echter, of de protasis nu waar is of niet, feit blijft dat het bier buiten staat. In het geval dat de protasis niet waar is en de luisteraar geen dorst heeft, is het feit dat het bier buiten staat slechts niet meer relevant. Deze relevantie van de taaluiting verandert dus wanneer de waarheidswaarde van de protasis verandert. Wanneer de taaluiting niet relevant is, is hij eigenlijk overbodig en zou degene die de uitspraak doet hem net zo goed niet kunnen doen.

Het commentaar dat door de protasis wordt uitgedrukt kan ook verwijzen naar een algemeen beleefdheidsprincipe of conversatiemaxime van Grice (1989), zoals in voorbeeld (5) en (7) (Van Belle, 1997: 216). In voorbeeld (5) wordt de apodosis 'hij haalt zijn examen niet' genuanceerd door de protasis 'als je het mij vraagt', die een realisatie kan zijn van de maxime van kwaliteit (zeg niets waarvan je denkt dat het niet waar is), waarbij de spreker aangeeft dat hij denkt dat de bewering die hij in de apodosis doet waar is, of de maxime van relevantie (zorg dat je bijdrage ter zake doet), waarbij de spreker aan wil geven dat hij de uitspraak alleen doet omdat iemand naar zijn mening vraagt. In voorbeeld (7) wordt de apodosis 'doe het raam dicht' beleefder gemaakt door de protasis 'als ik je dat mag vragen'. Volgens de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson (1987) zou de protasis in dit geval een negatieve beleefdheidsstrategie zijn waarmee de spreker wil voorkomen dat het negatieve gezicht van de luisteraar wordt geschaad en er dus gezichtsverlies optreedt.

Van der Auwera (1986: 199) noemt dit soort conditionele constructies *conditionele taalhandelingen*. Alle andere conditionele constructies, zoals voorbeeld (4), vat hij op als *taalhandelingen over een conditionele relatie*, die taalhandelingen realiseren die de volledige conditionele zin als propositionele inhoud heeft, waarbij de protasis een voldoende voorwaarde uitdrukt voor de apodosis. Ook Sweetser (1990: 113 e.v.) beschouwt de voldoende-voorwaarde definitie als basisbetekenis voor conditionele zinnen, maar merkt op dat 'voldoende' hierbij niet mag worden opgevat in de logische betekenis, maar in de werkelijke-wereld betekenis, waarbij de gebeurtenis die in de protasis beschreven wordt bijvoorbeeld een voldoende oorzaak zou kunnen zijn voor de gebeurtenis die in de apodosis beschreven wordt. In voorbeeld (4) zou het laten vallen van de vaas in dit geval dus voldoende oorzaak zijn voor het breken van de vaas. Sweetser onderscheidt, in tegenstelling tot de tweedeling van Van der Auwera, een driedeling in conditionele constructies. Zij onderscheidt hierbij constructies met een *taalhandelingsverband* (door Van der Auwera de conditionele taalhandeling genoemd), een *inhoudelijk verband* en een *epistemisch verband*. Waar Van der Auwera alle conditionele zinnen die geen conditionele taalhandeling zijn als taalhandelingen over een conditionele relatie beschouwt, splitst Sweetser deze dus nog op in een inhoudelijk

en een epistemisch verband. De inhoudelijke conditionele constructies voldoen aan de eerdergenoemde voldoende-voorwaarde lezing (zoals in voorbeeld (4)). Epistemische conditionele constructies drukken daarentegen een hypothetische voldoende-voorwaarde lezing uit. De kennis van de waarheid van de hypothese die vermeld wordt in de protasis zou hierbij een voldoende voorwaarde zijn om te besluiten tot de waarheid van de propositie die wordt uitgedrukt in de apodosis (Sweetser, 1990: 116). Voorbeeld (8) illustreert dit. Hierbij wordt uit de kennis van het feit dat ze de voicemail moeten inspreken, besloten dat hij niet meer thuis is, maar alleen op het moment dat het waar zou zijn dat ze zijn voicemail moeten inspreken.

(8) Als ze zijn voicemail moeten inspreken, is hij niet meer thuis.

De conditionele hypothetische vraag die in deze scriptie wordt behandeld, valt mijns inziens in de categorie van de *conditionele taalhandelingen*, door Sweetser conditionele constructies met een *taalhandelingsverband* genoemd. Conditionele vragen hebben een taalhandelingsverband, omdat bij deze vragen in de protasis een hypothese wordt vermeld die voor waar moet worden aangenomen om de apodosis in te kunnen vullen als luisteraar of geïnterviewde. Wanneer de protasis (het eerste deel van de vraag) niet waar is of niet voor waar wordt aangenomen, is het invullen van de apodosis überhaupt niet relevant. Omdat de apodosis in een hypothetische vraag met een conditioneel karakter niet wordt ingevuld door de vraag zelf, moet de geïnterviewde de hypothese die in de protasis staat voor waar aannemen en zich in deze situatie verplaatsen, om vervolgens de apodosis te kunnen invullen met een propositie die hij of zij waarschijnlijk acht in relatie tot deze hypothese. Voorbeeld (9) is een illustratie van zo'n hypothetische conditionele vraag.

(9) Als je een miljoen wint, wat zou je dan doen?

Om deze vraag te beantwoorden, moet de geïnterviewde de protasis 'als je een miljoen wint' voor waar aannemen, wil de vraag die in de apodosis staat ('wat zou je dan doen?') relevant zijn. Wanneer de protasis niet voor waar wordt aangenomen en de vraag die in de apodosis staat dus niet relevant is, is het niet nodig en zelfs onzinnig om als geïnterviewde een antwoord te formuleren op deze vraag. De hypothetische vraag uit voorbeeld (9) lijkt dus op voorbeeld (6); de taaluiting is alleen relevant wanneer de protasis voor waar wordt aangenomen, anders is deze onzinnig.

Er is dus vanuit de geïnterviewde een zekere welwillendheid en creativiteit nodig om zich in te leven in de protasis, deze voor waar aan te nemen, en de vraag die in de apodosis staat te beantwoorden door de ongespecificeerde apodosis in te vullen.

Volgens Anscombe en Ducrot (1983; 1989) is taalgebruik altijd argumentatief en nooit alleen maar informatief. Verhagen (2005) stelt hierbij dat een spreker of schrijver met elke vorm van taalgebruik een poging doet om iemands gedachten, meningen of zelfs onmiddellijke gedrag te beïnvloeden. De luisteraar of lezer moet hierbij deze

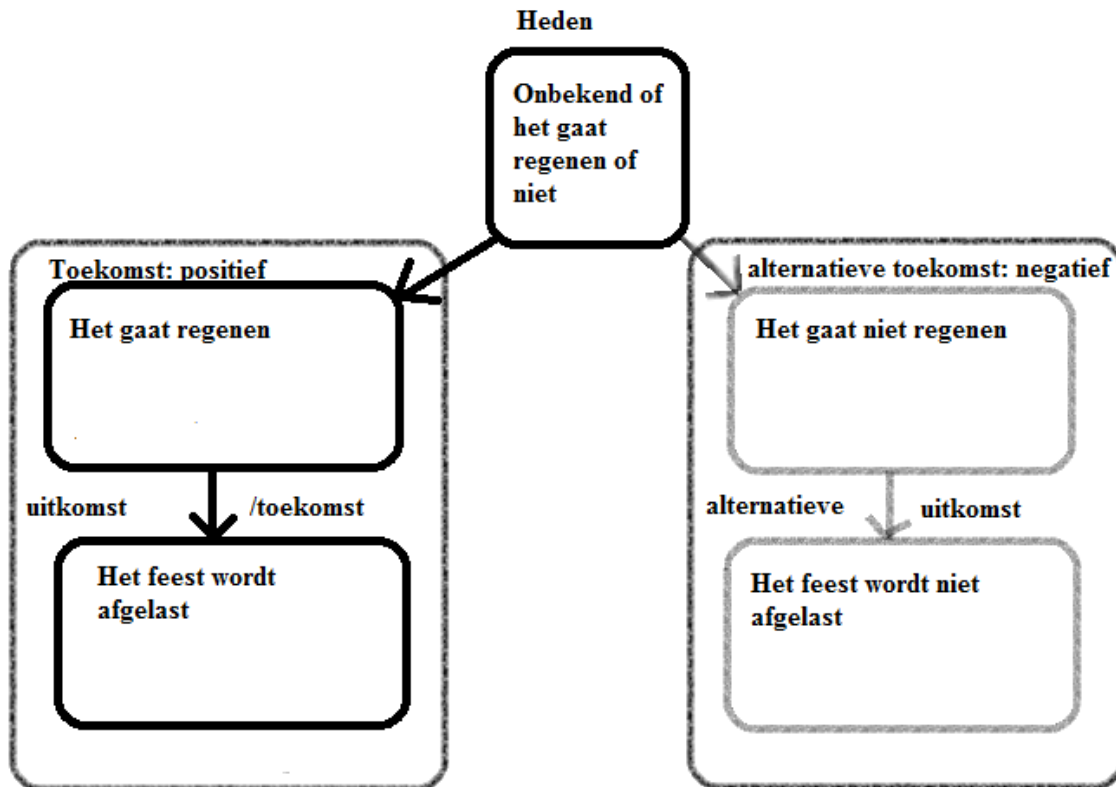
beïnvloeding identificeren en er uitzoeken wat de spreker of schrijver probeert te bereiken, waarna hij kan beslissen of hij hierin mee gaat of niet.

Dit proces lijkt bij het beantwoorden van de hypothetische vraag duidelijk naar voren te komen. De geïnterviewde kan namelijk heel expliciet beslissen om niet mee te gaan in de hypothetische situatie die in de vraag wordt geschetst en weigeren de vraag te beantwoorden. Wanneer de geïnterviewde wel besluit om mee te gaan met de bedoeling van de interviewer, verplaatst hij zich in de hypothetische situatie die in de betreffende vraag wordt gesteld.

De mentale-ruimte-theorie van Dancygier en Sweetser (2005) biedt een mogelijke beschrijving om inzicht te krijgen in hoe dit proces verloopt. Volgens Dancygier en Sweetser (2005: 18) roept elke conditionele constructie een mentale ruimte op. Met het gebruik van zo'n constructie wordt allereerst een mentale ruimte opgeroepen, om vervolgens binnen deze ruimte een voorspelde interpretatie van de werkelijkheid weer te geven. In het geval van de conditionele constructie in voorbeeld (10), roept de hoofdzin die begint met 'als' de mentale ruimte op en wordt in de bijzin die optioneel begint met 'dan' de voorspelde interpretatie van de werkelijkheid binnen deze mentale ruimte uitgedrukt. De protasis is dus bepalend voor het karakter van de mentale ruimte die wordt opgeroepen en de apodosis drukt de interpretatie van de werkelijkheid uit. De mentale ruimte is in dit geval een (hypothetische) situatie waarbinnen het regent en de voorspelde interpretatie van de werkelijkheid binnen die mentale ruimte is dat het feest niet doorgaat.

(10) Als het regent, (dan) wordt het feest afgelast.

De conditionele constructie uit voorbeeld (10) roept tegelijkertijd een alternatieve toekomst op waarbinnen het niet regent en het feest niet wordt afgelast. In figuur 1 is dit schematisch weergegeven volgens de mentale ruimte theorie van Dancygier en Sweetser (2005).

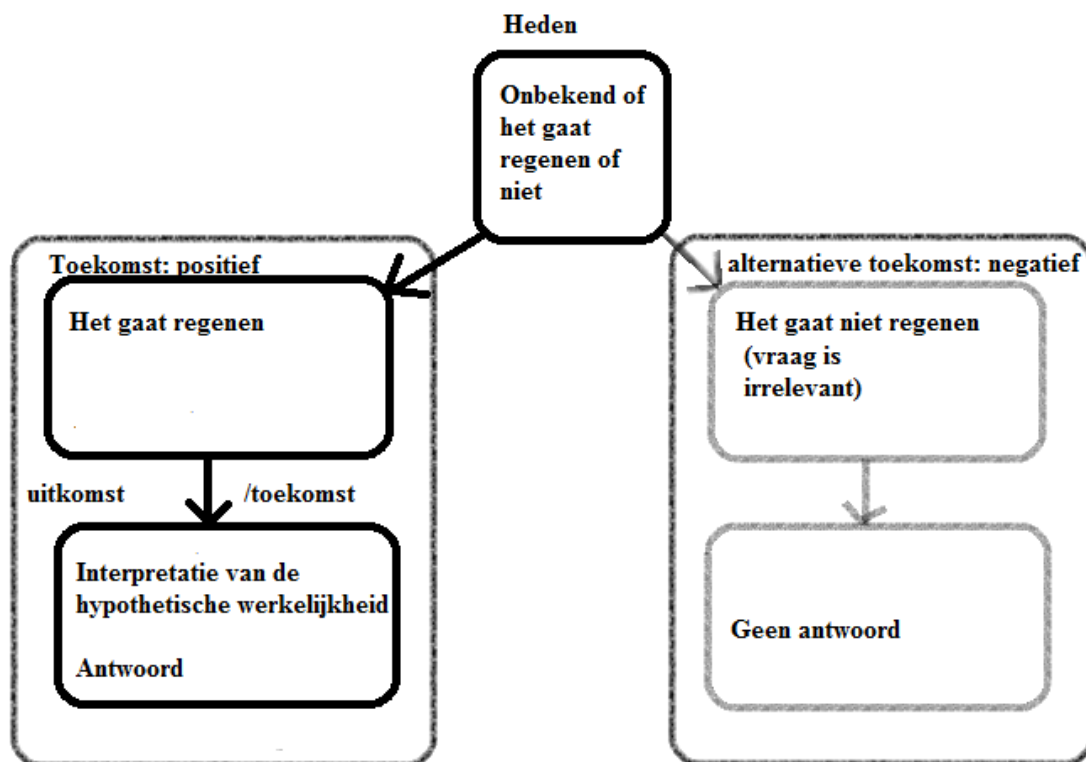

Figuur 1: Diagram bij voorbeeld (10) Als het gaat regenen, wordt het feest afgelast

In het geval van de hypothetische conditionele vraag die in deze scriptie wordt behandeld, wordt de luisteraar uitgenodigd om creatief te zijn en zich in de hypothetische ruimte die in de vraag wordt opgeroepen te verplaatsen. Voortbordurend op de theorie van Dancygier en Sweetser (2005), wordt in het geval van de hypothetische vraag op dezelfde manier een mentale ruimte opgeroepen als bij andere conditionele constructies, maar blijft de interpretatie van deze hypothetische werkelijkheid open, omdat dit het gedeelte is waar naar wordt gevraagd. Een voorbeeld hiervan is voorbeeld (11). De mentale ruimte waarbinnen het regent, wordt ook hier weer opgeroepen, maar de bijzin bevat een vraagwoord en bevat geen stelling over wat er binnen deze mentale ruimte zou kunnen gebeuren. Met andere woorden: de protasis roept een hypothetische mentale ruimte op en de apodosis, die de interpretatie van de werkelijkheid binnen deze mentale ruimte bevat, wordt hier niet ingevuld maar open gelaten voor de interpretatie van de geïnterviewde. Het deel van deze vraag dat de protasis bevat, opereert hetzelfde als het eerste deel van een normale conditionele constructie en het verschil tussen hypothetische vragen met een conditioneel karakter en normale conditionele constructies zit hem dus in het zinsdeel met de apodosis.

(11) Als het regent, wat doe je dan?

In figuur 2 is schematisch weergegeven hoe een antwoord op een hypothetische conditionele vraag tot stand zou komen voor voorbeeld (11).

Figuur 2: diagram bij voorbeeld (11) Als het regent, wat doe je dan?

In figuur 2 is te zien dat een hypothetische vraag de geïnterviewde uitnodigt om zich te verplaatsen in de mentale ruimte die in de protasis van deze vraag wordt opgeroepen. Op het moment dat de geïnterviewde zich inleeft in deze mentale ruimte, volgt een voorspelde interpretatie van de werkelijkheid binnen deze ruimte, die het antwoord vormt op de hypothetische vraag. De geïnterviewde kan er natuurlijk ook voor kiezen om zich niet te verplaatsen in de mentale ruimte uit de protasis en om dus voor de alternatieve werkelijkheid te kiezen (waarin de mentale ruimte uit de protasis van de hypothetische vraag wordt ontkent). Wanneer de geïnterviewde besluit om zich niet in te leven in deze mentale ruimte volgt hieruit geen voorspelde interpretatie van de werkelijkheid en krijgt de interviewer geen antwoord op zijn vraag.

Hierboven is beargumenteerd dat de protasis van een hypothetische vraag met een conditioneel karakter vergelijkbaar is met de protasis van een conditionele constructie met een taalhandelingsverband. Aan de hand van deze aanname kan de hypothetische vraag verder worden geclassificeerd in hypothetische gradaties. Gerlofs (2009) stelt in haar proefschrift dat de meeste auteurs als eerste kijken naar hoe hypothetisch de protasis in een conditionele zin is. Deze mate van hypotheticiteit kan worden uitgelegd als de relatie tussen de proposities die in de conditionele zin worden uitgedrukt en de

stand van zaken in de werkelijke wereld. Johnson-Laird (1986: 65) onderscheidt hierbij drie categorieën: werkelijke toestanden, reële mogelijkheden en hypothetische toestanden. Voorbeelden (12), (13) en (14) illustreren deze driedeling.

(12) Jan: 'Ik ga zo weg.'

Tom: 'Als je zo weg gaat, kan ik niet met je mee fietsen.'

(13) Als de zon schijnt, kunnen we een tuinfeest geven.

(14) Als de zon zou hebben geschenen, hadden we een tuinfeest kunnen geven.

In voorbeeld (12) verwijst de protasis naar een werkelijke toestand, want Jan heeft net aangegeven dat hij zo weg gaat. In voorbeeld (13) is het nog niet bekend of de zon gaat schijnen maar is dit een reële mogelijkheid, terwijl in voorbeeld (14) wel bekend is dat de zon niet heeft geschenen. De protasis van voorbeeld (14) drukt dus een hypothetische werkelijkheid uit waarin de zon had geschenen en waarbij de gebeurtenissen dus anders waren verlopen dan in de werkelijke wereld. De theorie van Dancygier en Sweetser (2005) in ogenschouw nemend, verschillen deze drie categorieën van elkaar in de soort mentale ruimte die de protasis oproept. Het karakter van de mentale ruimte komt overeen met de mate van hypothetisch zijn en wellicht kost het meer moeite voor de luisteraar om zich in te leven in de ene mentale ruimte dan om zich in te leven in een andere. Afgaand op eigen intuïtie, zal het een persoon meer moeite kosten om zich in te leven in een mentale ruimte die sterk hypothetisch is dan in een mentale ruimte die een werkelijke toestand uitdrukt, omdat deze overeenkomt met de actuele wereld. De moeite die het kost voor de luisteraar om zich te verplaatsen in een mentale ruimte die opgeroepen wordt door een protasis die een reële mogelijkheid uitdrukt, zit hier tussenin.

De driedeling zoals hierboven beschreven, is echter niet gangbaar in de literatuur over de classificatie van conditionele constructies. Sommige auteurs claimen zelfs dat conditionele constructies met een apodosis die een werkelijke toestand uitdrukken helemaal geen conditionele constructies zijn (Gerlofs, 2009: 49). Bennett (2003: 5) zegt bijvoorbeeld dat er in conditionele constructies zoals 'als jij je op hebt gegeven, geef ik mezelf ook op' eerder een causaal verband te vinden is dan een conditioneel verband en dat de conditionele indicator ('als') hier alleen wordt gebruikt omdat de spreker het nieuws dat in de apodosis staat nog aan het verwerken is. Deze conditionele constructie met een protasis die een werkelijke stand van zaken uitdrukt, wordt dan ook vaak buiten de classificatie van conditionele constructies gehouden. De traditionele, standaardclassificatie richt zich dan ook op het verschil tussen conditionele constructies met een protasis die een reële mogelijkheid uitdrukt en conditionele constructies met een protasis die een hypothetische werkelijkheid bevat, dus tussen constructies zoals in voorbeeld (13) en constructies zoals in voorbeeld (14). Zinnen zoals voorbeeld (13) worden ook wel *indicatieve*, *open* of *echte* conditionelen genoemd en zinnen met

hetzelfde karakter als voorbeeld (14) worden *subjunctieve, gesloten, hypothetische of tegenfeitelijke* conditionelen genoemd (Gerlofs, 2009: 49).

Wanneer we kijken naar de hypothetische vraag met een conditioneel karakter, kan deze in beide categorieën vallen. Voorbeeld (15) is een illustratie van een hypothetische vraag uit de indicatieve categorie en voorbeeld (16) is een hypothetische vraag uit de subjunctieve categorie.

(15) Als het regent, wat doe je dan met het tuinfeest?

(16) Als het had geregend, wat had je dan gedaan met het tuinfeest?

Tot nu toe kunnen we de conditionele hypothetische vraag dus karakteriseren als een conditionele constructie met een taalhandelingsverband, waarbij de protasis wordt ingevuld en de apodosis wordt opengelaten. De protasis roept een mentale ruimte op, waarna de geïnterviewde wordt uitgenodigd de apodosis in te vullen met zijn voorspelde interpretatie van de werkelijkheid binnen deze ruimte. De mate waarin de protasis hypothetisch is, heeft gevolgen voor het karakter en de waarschijnlijkheid van de mentale ruimte die wordt opgeroepen, waarbij het waarschijnlijk meer moeite kost voor de geïnterviewde om zich te verplaatsen in een mentale ruimte die sterk hypothetisch is dan om zich te verplaatsen in een mentale ruimte die dichterbij de werkelijkheid ligt. Volgens de standaardclassificatie op basis van de mate van hypotheticiteit van de conditionele constructie, kan een hypothetische vraag met een conditioneel karakter zowel een indicatief als een subjunctief karakter hebben, waarbij de eerste een reële mogelijkheid uitdrukt en de tweede een hypothetische werkelijkheid die nooit overeen zal komen met de werkelijke wereld. Vanwege het sterke hypothetische karakter van de subjunctieve vragen, zal het voor de geïnterviewde naar verwachting het moeilijkst zijn om zich in te leven in mentale ruimtes die worden opgeroepen door deze vragen. De indicatieve vragen met een minder sterk hypothetisch karakter zullen mentale ruimtes oproepen waarin de geïnterviewde zich met minder moeite inleeft.

Teruggrijpend op wat Van Waveren (2004) over de hypothetische vraag zegt, heeft de waardering van de geïnterviewde wellicht te maken met dit aspect van inleving in de mentale ruimte die door de protasis wordt geschetst. Wanneer het een geïnterviewde veel moeite kost om zich in te leven in deze mentale ruimte, heeft hij of zij daar wellicht geen zin in en krijgt de interviewer geen antwoord op zijn vraag. Wellicht passen sommige vormen van de hypothetische vraag daarom ook niet helemaal binnen de zacht-directieve interviewstijl zoals Van Waveren deze beschrijft. In hoeverre bovenstaande beweringen waar zijn, zal echter nog onderzocht moeten worden door middel van een corpusanalyse.

Naast de twee categorieën op basis van de mate waarin een conditionele constructie hypothetisch is – indicatief of subjunctief – zijn er een heleboel formuleringsmogelijkheden voor hypothetische vraagzinnen. Met name wanneer de

inhoud van een bepaalde hypothetische vraag niet aangenaam is voor de geïnterviewde, heeft deze genoeg redenen om de vraag te willen ontwijken (Boogaart, 2010). Wellicht helpen bepaalde formuleringen van een hypothetische vraag bij het verkleinen van de kans dat de geïnterviewde de vraag ontwijkt of de mentale ruimte in deze vraag ontkent. Voorbeelden van verschillende formuleringmogelijkheden zijn verschillende mates van zinsintegratie (in hoeverre de protasis en de apodosis in elkaar vervlochten zijn). Vergelijk voorbeeld (17a) en voorbeeld (17b).

(17a) Als je een miljoen zou winnen, wat zou je dan doen?

(17b) Wat zou je doen als je een miljoen zou winnen?

In voorbeeld (17a) is de protasis ‘als je een miljoen zou winnen’ duidelijk een aparte bijzin bij de apodosis ‘wat zou je dan doen’, die de hoofdzin vormt. De protasis lijkt hier een beetje op wat Pander Maat (1993) beschrijft als een uitbreidende bijzin. Hierbij is de bijzin duidelijk te beschouwen als bijzin bij de hoofdzin. Wanneer een interviewer een vraag stelt zoals in voorbeeld (17), is het goed voor te stellen dat de geïnterviewde op deze vraag reageert met een antwoord dat de hypothetische mentale ruimte die wordt opgeroepen door de protasis ontkent. In dat geval zal hij iets zeggen in de trant van: “De kans dat ik een miljoen win is heel klein, dus deze vraag is niet relevant”. Met dit antwoord is de kans dat de interviewer de informatie die hij wil krijgen nog krijgt zo goed als verkeken, zo stelt ook Boogaart (2010). Wanneer de interviewer zijn vraag echter formuleert zoals in voorbeeld (17b), is de protasis veel minder duidelijk van de apodosis gescheiden en zijn de hoofdzin en de bijzin syntactisch geïntegreerd. Intuïtief is het voor de geïnterviewde in dit geval veel moeilijker om de protasis te ontkennen, omdat deze op het eerste gezicht niet meer als apart zinsdeel is te onderscheiden, zeker wanneer de vraag wordt uitgesproken. De vraag voelt meer als een geheel en als een enkele hoofdzin. De integratie van de protasis in de matrixzin is hierbij vergelijkbaar met wat Pander Maat (1993) beschrijft als een beperkende bijzin. Wanneer de protasis in de hoofdzin lijkt te staan, wordt de mentale ruimte die de protasis oproept wellicht veel sterker opgeroepen dan wanneer de protasis duidelijk in de bijzin staat. Wanneer de mentale ruimte in dat geval sterker wordt opgeroepen, kost het de geïnterviewde minder moeite om zich te verplaatsen in deze mentale ruimte en zal hij sneller en gemakkelijker de apodosis kunnen invullen en een serieus antwoord op de vraag geven, hoewel natuurlijk nooit helemaal uitgesloten is dat de geïnterviewde de mentale ruimte uit de vraag zal ontkennen of ontkrachten.

Hopper en Traugott (1993: 168 e.v.) hanteren op het gebied van zinsintegratie een continuüm met drie integratiepunten: parataxis, hypotaxis en subordinatie. Parataxis is de verbinding van onafhankelijke zinnen met een minimale integratie, waarbij het verband tussen de zinnen eventueel kan worden aangegeven door nevenschikkende voegwoorden, voegwoordelijke bijwoorden of kale juxtapositie (alleen een punt of komma). De twee zinnen zijn gelijkwaardig en er is geen sprake van een syntactisch

afhankelijke positie van één van de twee. Hoewel hierbij sprake is van syntactische onafhankelijkheid, leidt de situatie in de protasis onmiddellijk tot de situatie in de apodosis. Er is hier dus wel sprake van semantische ondergeschiktheid, maar niet van syntactische ondergeschiktheid. (Fortuin & Boogaart, 2009)

In het geval van hypotaxis en subordiatie is wel sprake van syntactische afhankelijkheid van de protasis. Bij hypotaxis is er nog sprake van een duidelijke scheiding tussen hoofd- en bijzin (zoals in voorbeeld (17a)). Bijwoordelijke bijzinnen zijn voorbeelden van hypotaxis. Bij subordiatie de afhankelijke zin meer van zijn zelfstandigheid heeft verloren en is zinsdeel in de matrixzin (zoals in voorbeeld (17b)). Wanneer een bijzin bijvoorbeeld onderwerpszin is, is sprake van subordiatie. Belangrijk is om bij het onderscheid tussen deze drie categorieën van zinsintegratie in ogeschouw te nemen dat hier sprake is van een continuüm en niet van harde grenzen. Veel formuleringen zitten bijvoorbeeld op de grens van parataxis en hypotaxis of van hypotaxis en subordiatie.

Bij conditionele constructies kunnen zowel parataxis, hypotaxis en subordiatie voorkomen, waarbij het onderscheid tussen hypotaxis en subordiatie wellicht niet zo duidelijk te hanteren is, omdat veel conditionele constructies hier wellicht tussenin zitten. Parataxis is echter wel gemakkelijk te onderscheiden van hypotaxis en subordiatie, omdat hier geen sprake is van syntactische afhankelijkheid van de protasis. Voorbeelden (18a), (18b) en (18c) illustreren respectievelijk parataxis, hypotaxis en subordiatie.

(18a) Heb je me nodig, ik ben in de tuin.

(18b) Als je me nodig hebt, dan ben ik in de tuin.

(18c) Ik ben in de tuin als je me nodig hebt.

Tot slot kan ook insubordiatie voorkomen bij conditionele constructies. Evans (2007) introduceerde de term 'insubordination' (insubordiatie) voor het zelfstandig gebruik van bijzinnen. Er is sprake van subordiatie wanneer zinnen die formele kenmerken van onderschikking hebben, zich niet zo gedragen en zich aan het gezag van de hoofdzin hebben onttrokken. De bijzin wordt hierbij gebruikt als hoofdzin. (Boogaart & Verheij, 2013)

Dit is het geval in voorbeeld (19) Wanneer iemand iets zegt zoals in voorbeeld (19) en vervolgens de apodosis helemaal niet uitspreekt, kan de geïnterviewde toch afleiden dat hij antwoord moet geven op de vraag: "Wat zou je dan doen?".

(19) Maar stel nou, je wint een miljoen...?

Teruggrijpend op de eerder genoemde intuïtie dat in voorbeeld (17a) de protasis de mentale ruimte sterker oproept dan in voorbeeld (17b), lijkt het er op dat een vraag

waarbij er sprake is van subordinitie effectiever is dan een vraag waarbij er sprake is van hypotaxis of parataxis. In hoofdstuk 4 wordt hier nog op teruggekomen, net als op de vraag hoe het zit met de vermoedelijke effectiviteit van een vraag in de vorm van insubordinitie. Met effectiviteit wordt in dit geval bedoeld: de kans dat een geïnterviewde de vraag ontkent of ontkracht zo klein mogelijk maken. Bij een effectievere vraag krijgt de geïnterviewde dus minder ruimte om de mentale ruimte die door de protasis wordt opgeroepen te ontkennen en een ontwijkend antwoord te geven.

Tot slot zijn er veel verschillende indicatoren mogelijk die worden gebruikt bij het stellen van een hypothetische vraag. Deze indicatoren lijken allemaal een iets verschillende semantische waarde te hebben; denk bijvoorbeeld aan het verschil tussen 'als' en 'wanneer'. Uitgaande van de moeite die het voor een persoon kost om zich in een mentale ruimte in te leven als criterium voor de waardering van de hypothetische vraag door de geïnterviewde lijkt dit formuleringaspect relevant doordat verschillende indicatoren die een verschillende semantische waarde hebben naar alle waarschijnlijkheid ook een sterkere of minder sterke mentale ruimtes oproepen. De indicator 'als' lijkt hierbij zwak te zijn en antwoorden uit te lokken als 'Ik geef geen antwoord op als-vragen.', zoals in de inleiding is besproken. Over de effectiviteit van de verschillende indicatoren is echter nog weinig geschreven.

3 | Methodeverantwoording

In deze scriptie wordt aan de hand van een corpus een kwalitatieve analyse uitgevoerd, waarbij de verschillende hypothetische conditionele vragen worden geanalyseerd en gecategoriseerd. Het doel van deze studie is om de verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag in kaart te brengen en te rangschikken op mogelijke effectiviteit, waardoor een hypothetisch effectiviteitscontinuüm kan worden gemaakt aan de hand waarvan een interviewer een keuze zou kunnen maken voor een bepaalde vorm om zo de kans te verkleinen dat een geïnterviewde weigert antwoord te geven.

Omdat er nog geen corpus met items van dit type vragen beschikbaar was, is er voor deze studie zelf een corpus aangelegd. Hoe dit corpus is aangelegd en waarom dit op deze manier is gebeurd, wordt hieronder uiteengezet.

Er is voor deze studie gebruik gemaakt van een corpus dat gebaseerd is op gesproken taal, in plaats van op geschreven taal. Hiervoor zijn twee verschillende argumenten aan te dragen.

Wanneer een interview uitgeschreven wordt, wordt uitgebreid nagedacht over de formuleringen van de vragen en de antwoorden. Constructies die niet helemaal grammaticaal correct zijn of constructies die onnatuurlijk aandoen, worden gecorrigeerd en in een gangbare, correcte vorm gegoten. Hierdoor is de kans op een grote diversiteit aan formuleringmogelijkheden beperkter binnen een corpus dat bestaat uit hypothetische conditionele vragen afkomstig uit geschreven taal, dan binnen

een corpus dat gebaseerd is op gesproken taal. Over gesproken taal wordt veel minder uitgebreid nagedacht dan over geschreven taal. Hierdoor zit gesproken taal vol opvallende formuleringen en constructies die in geschreven taal zeker niet voor zouden komen.

Een tweede argument voor het kiezen van een corpus gebaseerd op gesproken taal is dat het binnen bestaande databanken met geschreven interviews bijna onmogelijk is te filteren op de constructie die in deze scriptie wordt geanalyseerd. Het is mogelijk om te filteren op verschillende indicatoren, maar omdat het doel van deze studie is om zo veel mogelijk indicatoren en formuleringmogelijkheden in kaart te brengen (en deze vervolgens te rangschikken op mogelijke effectiviteit), heeft dat in dit geval geen toegevoegde waarde. Door een aantal uur gesproken taal te analyseren en de hypothetische vragen met een conditioneel karakter hier uit te halen en te transcriberen, wordt een betrouwbaarder beeld van de formuleringmogelijkheden verkregen.

Om het corpus samen te stellen, zijn alle hypothetische vragen met een conditioneel karakter getranscribeerd uit tien afleveringen van 'De Wereld Draait Door' en tien afleveringen van 'Pauw en Witteman'. Het oorspronkelijke idee was om alleen tien afleveringen van 'De Wereld Draait Door' te analyseren, maar omdat hier relatief weinig vragen in voorkwamen van het type dat in deze scriptie geanalyseerd wordt, is gekozen om ook tien afleveringen van 'Pauw en Witteman' mee te nemen in de analyse. Door voor twee verschillende programma's te kiezen, wordt ook de variabele sprekersgebondenheid enigszins weggefilterd en wordt een objectiever beeld verkregen van de vormen die voorkomen in algemene gesproken taal. De afleveringen zijn bekeken via www.uitzendinggemist.nl, waardoor gemakkelijk kon worden teruggespoeld om de voorkomende hypothetische conditionele vragen zo precies mogelijk te transcriberen. Een lijst van de bekeken uitzendingen met de getranscribeerde vragen hieruit is te vinden in Appendix A. Bij het transcriberen zijn leestekens toegevoegd, maar deze hebben vanwege de gesproken aard van de originele taaldata geen echte betekenis. Ze zijn slechts toegevoegd ter verduidelijking.

De betrouwbaarheid van de gehanteerde methodiek om het corpus samen te stellen, is natuurlijk niet honderd procent. Doordat de programma's door slechts één persoon zijn bekeken en getranscribeerd, kan het zijn dat er voorkomens van de hypothetische conditionele vraag over het hoofd zijn gezien. Om dit zo veel mogelijk te voorkomen, is bij het kijken naar de programma's de ondertiteling voor doven en slechthorenden aangezet, waardoor de gesproken taal zowel auditief als visueel werd geanalyseerd. Wanneer een hypothetische conditionele vraag voorkwam, is deze getranscribeerd naar de gesproken taal en niet naar de ondertiteling, waardoor de verkregen items te beschouwen zijn als realistische afspiegeling van gesproken taal. Eventuele grammaticafouten of onnatuurlijk aandoende constructies zijn niet verbeterd in het transcript, waardoor aan de hand van het geschreven corpus wel de gesproken taal kan worden geanalyseerd. Figuur 3 is hier een voorbeeld van. In de ondertiteling

werd alleen *‘Wat zou u tegen haar zeggen?’* weergegeven, terwijl de hele uiting was: *‘Wat zou u tegen haar zeggen, want ze komt naar Nederland?’*.

Figuur 3: screenshot 'De Wereld Draait Door' met ondertiteling

In totaal is in deze studie een corpus samengesteld uit 486 minuten en 25 seconden aan gesproken taal uit 'De Wereld Draait Door' en uit 519 minuten en 59 seconden aan gesproken taal uit 'Pauw en Witteman'. Het gaat hier dus om 1006 minuten en 24 seconden, bijna 17 uur, aan gesproken taal in zijn geheel. Er zijn uit deze gesproken taal 62 voorbeelden van hypothetische conditionele vragen getranscribeerd. Dit zijn er 3.70 per uur, wanneer gekeken wordt naar de twee programma's samen. Van de items uit het corpus komen er 26 uit het programma 'De Wereld Draait Door'. In dit programma wordt per uur 3.21 keer een hypothetische conditionele vraag gesteld. De overige 36 items uit het corpus komen uit afleveringen van het programma 'Pauw en Witteman'. Per aflevering komt hier dus 1 hypothetische conditionele meer voor dan in 'De Wereld Draait Door'. Per uur komt dit type vraag in 'Pauw en Witteman' 4.15 keer voor, bijna 1 keer meer dan bij 'De Wereld Draait Door'. Een verklaring hiervoor kan zijn dat bij 'Pauw en Witteman' een groter gedeelte van het programma wordt gewijd aan interviews en discussies dan bij 'De Wereld Draait Door', waarbij een aanzienlijk gedeelte van het programma bestaat uit filmpjes en muziek.

Het gebruik van de hypothetische conditionele vraag bleek naast programma-afhankelijk ook onderwerpafhankelijk. Zo komt dit type vraag geen enkele keer voor in twee van de tien afleveringen van 'De Wereld Draait Door' en in één van de tien afleveringen van 'Pauw en Witteman'. Een verklaring hiervoor kan zijn dat sommige onderwerpen zo dicht bij de werkelijkheid liggen dat dit type vraag niet binnen een interview of discussie over dit onderwerp past. Een andere verklaring hiervoor kan zijn dat over sommige onderwerpen meer gediscussieerd werd dan dat er een interview werd afgenomen, waarbij door beide partijen stellingen werden ingenomen en nauwelijks vragen werden gesteld. Beide partijen zijn hierbij eerder gelijkwaardige discussiepartners dan interviewer en geïnterviewde.

De verkregen voorbeelden uit het corpus worden in deze scriptie geanalyseerd en gecategoriseerd aan de hand van verschillende kenmerken, zoals hypothetische gradatie en syntactische integratie. De gevonden vormen worden in het volgende hoofdstuk in

kaart gebracht en er wordt aan de hand van de theorie uit hoofdstuk 2 een hypothese geformuleerd over de effectiviteit van de verschillende vormen die voorkomen in gesproken taal. Tot slot wordt bekeken of deze hypothese overeenkomt met de werkelijke wereld door de antwoorden op de gevonden vragen te analyseren.

4 | Analyse: classificatie van de verschillende voorbeelden uit het corpus

Het doel van deze studie is om de verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag in kaart te brengen en te rangschikken op mogelijke effectiviteit, zodat een hypothetisch effectiviteitscontinuüm gemaakt kan worden aan de hand waarvan een interviewer een keuze zou kunnen maken voor een bepaalde vorm om zo de kans te verkleinen dat een geïnterviewde weigert antwoord te geven. Om tot zo'n continuüm te komen, moeten de verschillende vormen van de hypothetische vraag die in het corpus voorkomen worden gerangschikt.

De vormen van de hypothetische vraag die in het corpus zijn opgenomen, verschillen van elkaar op het gebied van hypothetische gradatie, syntactische integratie, indicatoren en het wel of niet aanwezig zijn van overige toevoegingen. Hieronder worden deze verschillen uiteengezet per categorie. Allereerst wordt gekeken naar de verschillende hypothetische gradaties die voorkomen binnen het corpus van hypothetische vragen. Daarna worden de verschillen in syntactische integratie, de verschillende indicatoren en overige toevoegingen geanalyseerd en verklaard aan de hand van de theorieën uit hoofdstuk 2.

4.1 | Hypothetische gradaties

De vragen uit het corpus verschillen van elkaar in de mate waarin ze hypothetisch zijn. Er zijn vragen die een zuiver hypothetische mentale ruimte schetsen in de protasis, maar ook vragen die een mentale ruimte schetsen die niet of juist wel overeenkomt met de werkelijke wereld. Wanneer wordt gekeken naar de gevonden hypothetische vragen binnen het corpus, zijn er dus verschillende typen te onderscheiden. Deze verschillende typen worden hieronder geclassificeerd naar het type hypothetische context dat ze schetsen. In hoofdstuk 3 zijn aan de hand van verschillende theorieën al een aantal categorieën uiteengezet, die in het corpus ook terug te vinden zijn. Voor het complete overzicht van de classificatie van het corpus, zie Appendix B.

4.1.1 | Zuiver hypothetische conditionele vragen

Bij een classificatie van de vragen uit het corpus naar hypothetische inhoud, worden de vragen die een reële mogelijkheid schetsen in de protasis gezien als zuiver hypothetisch, omdat deze mogelijke werkelijkheid alleen binnen een hypothetische context bestaat. Er kan bij deze vragen (nog) niet worden vastgesteld of deze geschetste werkelijkheid uit

de protasis nu wel of niet bestaat of in de toekomst zal bestaan. Voorbeeld (20) illustreert dit.

(20) En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden. Dan zien ze dit. Wat leert dit die aliëns over de mensheid?

De vraag in voorbeeld (20) wordt gesteld in een gesprek over de mogelijkheid om een ruimtesonde te vullen met allerlei belangrijke objecten (van geschreven teksten tot gespeelde muziek) die samen aan een buitenaardse samenleving de schoonheid van de aardse samenleving zouden illustreren. Omdat de protasis de hypothese vermeldt met betrekking tot de vraag 'Wat leert dit die aliëns over de mensheid?', bestaat deze in dit geval uit de eerste twee zinnen van voorbeeld (20). In deze protasis wordt de mogelijke werkelijkheid geschetst dat de aliëns de door de mens gestuurde ruimtesonde vinden en dat ze zien wat de mensheid de ruimte in heeft gestuurd. Of deze werkelijkheid ooit zal bestaan, is onbekend op het moment dat de vraag wordt gesteld, ook al is de kans hierop wellicht klein.

Een ander voorbeeld van een vraag met een protasis die een zuiver hypothetische inhoud bevat, is voorbeeld (21).

(21) Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?

In voorbeeld (21) wordt in de protasis ('Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt,') een mogelijke werkelijkheid geschetst waarbinnen Bert Brusse degene die de vraag stelt, zou bedreigen. Of deze mogelijke werkelijkheid ooit zal bestaan, is op het moment dat deze vraag wordt gesteld onbekend. Hier valt wellicht op aan te merken dat de kans dat deze mogelijke werkelijkheid zal bestaan erg klein is. Echter, de mogelijkheid dat de hypothetische werkelijkheid ooit zal bestaan is niet volledig uit te sluiten en omdat deze mogelijkheid niet kan worden uitgesloten, wordt ook deze vraag geclassificeerd als een vraag met een zuiver hypothetische inhoud. Vragen uit deze categorie komen wat betreft hypothetische classificering overeen met de reële mogelijkheden uit de classificatie van Johnson-Laird (1986) en de indicatieve conditionele constructies uit de traditionele standaardclassificatie (Gerlofs, 2009).

In hoofdstuk 3 is besproken dat het voor het beantwoorden van een hypothetische vraag nodig is dat de toehoorder zich verplaatst in de mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst. Deze geschetste werkelijkheid moet voor waar worden aangenomen om de vraag die in de apodosis staat te beantwoorden en op die manier de ongespecificeerde apodosis in te vullen. In het geval van een hypothetische vraag met een protasis die een reële mogelijkheid bevat, moet de geïnterviewde dus een werkelijkheid aannemen die op dat moment nog niet aan de orde is en wellicht helemaal nooit zal bestaan. Hij kan de

mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst ontkennen, omdat onbekend is of de werkelijkheid die in deze mentale ruimte wordt geschetst ooit overeen zal komen met de feitelijke werkelijkheid. Wanneer hij dit doet, hoeft hij de vraag niet te beantwoorden. Er is voor het beantwoorden van vragen uit deze categorie welwillendheid nodig van de geïnterviewde, waardoor de kans bestaat dat deze vragen niet zullen worden beantwoord. Natuurlijk zijn er binnen deze categorie nog verschillende gradaties van waarschijnlijkheid. Hypothetische vragen die een zuiver hypothetische mentale ruimte schetsen waarvoor de kans groot is dat deze ooit met de werkelijke wereld overeen zal komen, kosten de geïnterviewde wellicht minder moeite om te antwoorden dan vragen die een mentale ruimte schetsen waarvoor de kans heel klein is dat deze ooit overeen zal komen met de werkelijke wereld.

4.1.2 | Hypothetische vragen met een werkelijke toestand

Een type vraag waarbij de kans dat de geïnterviewde deze niet beantwoordt een stuk kleiner is, is de vraag waarbij in de protasis wordt verwezen naar de werkelijke toestand. In vragen die binnen deze categorie vallen, is op het eerste oog sprake van een mogelijke werkelijkheid zoals hierboven besproken, maar valt uit de context van het gesprek op te maken dat het hier helemaal niet om een mogelijke werkelijkheid gaat, maar om een werkelijkheid die ook in de echte wereld bestaat of heeft bestaan. Deze vragen lijken dus hypothetisch door de vorm, maar zijn inhoudelijk niet hypothetisch. Voorbeeld (22) illustreert dit.

(22) Maar als je nou nummer één bent, heb je wel een probleem, want wat nu?

De vraag in voorbeeld (22) werd gesteld in een gesprek met de persoon die was verkozen tot nummer 1 DJ van de wereld. De geschetste hypothetische werkelijkheid in de protasis ('Maar als je nou nummer één bent,') is dus niet echt hypothetisch. Op het moment dat de vraag wordt gesteld, bestaat deze werkelijkheid namelijk al. Desondanks wordt een mentale ruimte opgeroepen met een hypothetisch karakter, waarbinnen de geïnterviewde zich moet verplaatsen. De vraag die in de apodosis wordt gesteld ('wat nu?') bouwt voort op die mentale ruimte, waardoor voor het beantwoorden van deze vraag ook zonder de zuiver hypothetische inhoud van de protasis hetzelfde, in hoofdstuk 3 uiteengezette, traject wordt doorlopen als voor het beantwoorden van een vraag met een protasis die wel een zuiver hypothetische werkelijkheid schetst.

Een ander voorbeeld van een vraag met in de protasis een echte werkelijkheid is voorbeeld (23).

(23) Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?

In dit geval ging het gesprek over de 'Spieren voor Spieren'-actie die elk jaar wordt gehouden voor het goede doel. Mensen gaan dan 's nachts hun bed uit om te sporten en geld in te zamelen. In de protasis van vraag (23) wordt de echte werkelijkheid geschetst

waarbinnen de geïnterviewde 's nachts zijn bed uit gaat om te sporten. Deze werkelijkheid wordt echter op zo'n manier geschetst dat de protasis toch een hypothetisch karakter krijgt. De geïnterviewde moet zich namelijk inleven in de mentale ruimte waarbinnen deze werkelijkheid bestaat ('middernacht, pikkedonker je bed uit') om de vraag te kunnen beantwoorden.

Er is discussie mogelijk over of vragen zoals in voorbeeld (22) en (23) daadwerkelijk als hypothetische vragen moeten worden beschouwd. Deze vragen zijn hier toch meegenomen in de classificatie van hypothetische vragen, omdat de context van het gesprek nodig is om te bepalen of de mentale ruimte uit de protasis zuiver hypothetisch is of daadwerkelijk overeenkomt met de feiten op het moment dat de vraag wordt gesteld. Wanneer de gesprekscontext onbekend is, kan er namelijk geen onderscheid worden gemaakt tussen deze vragen en vragen die een zuiver hypothetische mentale ruimte schetsen. Daarnaast neemt Johnson-Laird (1986: 65) de werkelijke toestanden ook mee in zijn classificatie van hypothetische gradaties, die in hoofdstuk 3 reeds is uiteengezet.

Omdat de vragen altijd binnen een gesprekscontext worden gesteld, kan hier wel een verschil worden gemaakt tussen vragen met een protasis waarvan de inhoud overeenkomt met de werkelijkheid en vragen met een protasis die zuiver hypothetisch is. De geïnterviewde zal bij een vraag die in de 'werkelijke toestanden'-categorie valt een stuk minder moeite hoeven te doen om zich in te leven in de mentale ruimte die wordt opgeroepen door de protasis, dan bij een vraag waarbij de protasis een mentale ruimte oproept die zuiver hypothetisch is. Hij kan de mentale ruimte die een werkelijkheid bevat die overeenkomt met de feitelijke werkelijkheid moeilijk ontkennen en daardoor de vraag niet beantwoorden. De welwillendheid van de geïnterviewde speelt daarom een grotere rol bij vragen uit de zuiver hypothetische categorie dan bij vragen waarbij de protasis overeenkomt met de werkelijkheid.

4.1.3 | Subjunctieve conditionele vragen

De welwillendheid van de geïnterviewde om zich te verplaatsen in de mentale ruimte die in de protasis van de vraag wordt opgeroepen, weegt nog zwaarder bij vragen waarbij sprake is van een tegenfeitelijke lezing. Voorbeelden van deze vragen zijn (24) en (25).

(24) Dan zou je ook kunnen zeggen, als de hypotheekrente sterker was aangepakt dan het kabinet wat er nu zit heeft gedaan, dan zou het misschien beter gaan met de economie?

(25) Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?

Voorbeelden (24) en (25) schetsen allebei een mogelijke werkelijkheid die de echte werkelijkheid tegenspreekt. In voorbeeld (24) wordt in de protasis een mentale ruimte opgeroepen waarbinnen de hypotheekrente sterk was aangepakt, maar tegelijkertijd kun je uit de volledige formulering concluderen dat dit in de werkelijke wereld niet het geval is geweest. Er wordt dus een hypothetische mentale ruimte opgeroepen die in tegenspraak is met de feiten die aan de orde zijn op het moment dat de vraag wordt gesteld. In (24) wordt het feit dat het kabinet de hypotheekrente niet sterker heeft aangepakt, tegengesproken door de geschetste mentale ruimte in de protasis, waarbinnen het kabinet dit wel heeft gedaan. De geïnterviewde moet in dit geval veel moeite doen om zich in te leven in de mentale ruimte waarvan hij weet dat die in tegenspraak is met de werkelijkheid op dat moment.

In voorbeeld (25) wordt een situatie geschetst waarbij de geïnterviewde (een zangeres) haar album in Amerika had uitgebracht. Dit heeft ze niet gedaan, wat in de protasis duidelijk wordt door het gebruik van de voltooid verleden tijd en het voegwoord 'als'. In de opgeroepen mentale ruimte is er dus sprake van een werkelijkheid die in tegenspraak is met de feiten op het moment dat de vraag wordt gesteld. Ook hier moet de geïnterviewde veel moeite doen om zich in te leven in deze mentale ruimte en heeft hij daar misschien geen zin in, waardoor de vraag onbeantwoord blijft. De protasis schetst een mentale ruimte die de geïnterviewde makkelijk kan ontkennen, zodat hij geen antwoord hoeft te geven.

Vragen met een tegenfeitelijke lezing kunnen zonder twijfel geclassificeerd worden als hypothetische vraag, omdat in de protasis van deze vragen een mentale ruimte wordt opgeroepen die alleen bestaat in een hypothetische wereld. De werkelijkheid binnen deze mentale ruimte komt niet overeen met de feitelijke werkelijkheid op het moment dat de vraag wordt gesteld, waardoor de vraag als niets anders kan worden geïnterpreteerd dan een hypothetische vraag. Vragen uit deze categorie komen overeen met de hypothetische toestanden uit de classificatie van Johnson-Laird (1986) en met de subjunctieve conditionelen uit de gangbare, standaardclassificatie die Gerlofs (2009) beschrijft.

4.1.4 | Vragen met een relevantieconditioneel

Naast vragen die in de hierboven besproken categorieën vallen, zijn in de corpusanalyse nog twee andere soorten conditionele vragen naar voren gekomen, waaronder de vragen met daarin een relevantieconditioneel. Een voorbeeld hiervan is (26).

(26) Wat is, als het gaat om Spieren voor Spieren, het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?

De protasis ('als het gaat om spieren voor spieren') specificiert het onderwerp waarover de interviewer iets wilt weten. Hij wil weten wat het meest indrukwekkende is dat de

geïnterviewde heeft meegemaakt, maar dan alleen op het gebied van Spieren voor Spieren. De protasis geeft aan binnen welk concept of onderwerp de vraag relevant is. Nu is de vraag of vragen binnen deze categorie ook geclassificeerd dienen te worden als hypothetische vragen. Hier is discussie over mogelijk. Aan de ene kant kan gezegd worden dat deze vragen geen hypothetische werkelijkheid uitdrukken, zelfs als je de gesprekscontext weglaat. Aan de andere kant wordt er bij vragen zoals in voorbeeld (26) wel een soortgelijke mentale ruimte opgeroepen waarbinnen de geïnterviewde zich moet verplaatsen om de vraag te beantwoorden als bij vragen die in de hierboven beschreven categorieën passen. Om de vraag in voorbeeld (26) te beantwoorden moet de geïnterviewde zich namelijk verplaatsen in de mentale ruimte waarbinnen het alléén om Spieren voor Spieren gaat. Er zijn naast deze mentale ruimte waarschijnlijk nog veel meer mentale ruimtes waarbinnen hij indrukwekkende dingen heeft meegemaakt. Deze moet hij vergeten en hij moet zich verplaatsen in de hypothetische werkelijkheid waarbinnen alleen die ene mentale ruimte bestaat. Wanneer op deze manier naar de vragen met een relevantieconditioneel wordt gekeken, zouden deze een plaats kunnen krijgen in de classificatie van hypothetische vragen met een conditioneel karakter. De geïnterviewde kan er voor kiezen om zich niet te verplaatsen in de mentale ruimte die door de protasis wordt opgeroepen en bijvoorbeeld een antwoord geven al: 'Maar het gaat niet alleen maar om Spieren voor Spieren.'

4.1.5 | Vragen met een conditionele taalhandeling

Vragen die misschien gemakkelijker binnen de classificatie van hypothetische vragen vallen, zijn conditionele taalhandelingen zoals in voorbeeld (27) en (28).

(27) Waar was dit, mag ik dat vragen?

(28) Was zij pot, als ik dat zo mag zeggen?

Bij deze vragen wordt, zoals in hoofdstuk 3 is besproken, getracht gezichtsverlies te voorkomen met de inhoud van de protasis. Ondanks dat Van der Auwera (1986) deze conditionele zinnen onderscheidt van conditionele zinnen met een duidelijke conditionele relatie, kunnen deze conditionele vragen als hypothetische vraag worden geïnterpreteerd. Dit zit hem in het feit dat onbekend is of de interviewer deze vraag mag stellen op het moment dat hij deze vraag stelt. In de protasis van voorbeeld (27) is het voor de geïnterviewde alleen relevant om de vraag te beantwoorden als hij de protasis (de geïnterviewde mag dit vragen) voor waar aanneemt en hij zich verplaatst in de mentale ruimte die wordt geschetst, waarbinnen het geoorloofd is dat de interviewer deze vraag stelt. In voorbeeld (28) is het ook zo dat de geïnterviewde de vraag niet zal beantwoorden als hij zich niet verplaatst in de mentale ruimte waarbinnen de interviewer deze vraag op die manier mag stellen.

Als de vragen met een relevantieconditioneel en de vragen met een conditionele taalhandeling worden meegenomen in de classificatie van hypothetische vragen, kan er

ook iets gezegd worden over de moeite die het kost voor de geïnterviewde om zich te verplaatsen in de mentale ruimte die geschetst wordt door de protasis. Omdat deze mentale ruimte geen sterk hypothetisch karakter lijkt te hebben, zoals bijvoorbeeld de mentale ruimte in een vraag met een zuiver hypothetische inhoud in de protasis, zal het voor de geïnterviewde weinig moeite kosten om zich in te leven in de hypothetische werkelijkheid binnen deze mentale ruimte. Hij zal dan ook niet snel geneigd zijn om de vraag niet te beantwoorden door de mentale ruimte die wordt geschetst te ontkennen. Daarnaast speelt de geïnterviewde een cruciale, controlerende rol binnen de geschetste mentale ruimte, omdat deze ruimte een beleefdheidsstrategie is. Wanneer een geïnterviewde weigert antwoord te geven op de vraag, kan hij zorgen dat hij zelf gezichtsverlies lijdt, omdat het niet erg beleefd is om een vraag met zo'n duidelijke beleefdheidsstrategie niet te beantwoorden. Hier is dus sprake van een sterke wisselwerking tussen de interviewer en de geïnterviewde. De kans is dus groot dat de interviewer antwoord krijgt op zijn vraag.

Uit bovenstaande analyse blijkt dus dat er vijf verschillende hypothetische gradaties terug te vinden bij de voorbeelden in het corpus:

- Zuiver hypothetische conditionele vragen;
- Hypothetische vragen met een werkelijke toestand;
- Subjunctieve conditionele vragen;
- Vragen met een conditionele taalhandeling;
- Vragen met een relevantieconditioneel

Wanneer wordt gekeken naar mogelijke effectiviteit, zou het de geïnterviewde wellicht de minste moeite kosten om zich in te leven in een hypothetische vraag met een werkelijke toestand. Daarna zijn respectievelijk vragen met een conditionele taalhandeling en vragen met een relevantieconditioneel wellicht effectiever. Vervolgens komen dan de zuiver hypothetische vragen, waarbij de geïnterviewde zich moet inleven in een mentale ruimte waarvan onbekend is of deze ooit overeen zal komen met de werkelijkheid en tot slot de subjunctieve conditionele vragen waarbij de mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst nooit overeen zal komen met de werkelijke wereld.

4.2 | Syntactische integratie

Naast het feit dat de protasis van elke hypothetische vraag uit het corpus een hypothetische mentale ruimte schetst uit één van de categorieën die hierboven zijn beschreven, verschillen de hypothetische vragen in het corpus ook in de mate van inbedding van de protasis in de hoofdzin (de apodosis). De mate van zinsintegratie is dus een tweede factor waarop een classificatie kan worden gemaakt van de conditionele hypothetische vragen uit het corpus.

In hoofdstuk 2 is besproken dat volgens Hopper en Traugott (1993: 168 e.v.) sprake is van een continuüm met drie integratiepunten: parataxis, hypotaxis en subordinatie.

Daarnaast is in hoofdstuk 2 besproken dat ook insubordinatie mogelijk is, waarbij de bijzin als hoofdzin wordt gebruikt (Boogaart & Verheij, 2013).

Een compleet overzicht van de verschillende typen syntactische integratie en de bijbehorende voorbeelden uit het corpus is te vinden in Appendix C.

4.2.1 | Parataxis

Parataxis is de verbinding van onafhankelijke zinnen met een minimale integratie, waarbij het verband tussen de zinnen eventueel kan worden aangegeven door nevenschikkende voegwoorden en voegwoordelijke bijwoorden. De twee zinnen zijn gelijkwaardig en er is geen sprake van een syntactisch onafhankelijke positie van één van de twee. (Hopper en Traugott, 1993) Voorbeeld (29) illustreert dit.

(29) Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?

In voorbeelden (29) is er geen sprake van syntactische integratie. De protasis is niet geïntegreerd in de apodosis. Het zijn twee onafhankelijke zinnen, zelfs al bestaat de apodosis in voorbeeld (29) uit een enkel woord. Deze zinnen zijn niet met elkaar zijn verbonden door een voegwoord of een voegwoordelijk bijwoord. Je zou de apodosis hier misschien zelfs weg kunnen laten en de geïnterviewde deze vraag af kunnen laten leiden uit de protasis, wanneer deze uitgesproken wordt met een vraagintonatie. Wanneer het gaat over de kracht van de mentale ruimte die opgeroepen wordt door de protasis, is deze van alle mogelijke zinsintegraties bij parataxis vermoedelijk het zwakst. De protasis staat hier namelijk op zichzelf en is vrijwel niet verbonden met de apodosis. De geïnterviewde zal de protasis hierdoor wellicht gemakkelijk kunnen ontkennen, omdat bij deze manier van zinsintegratie de mentale ruimte duidelijk wordt afgebakend ten opzichte van de vraag. Het is voor de geïnterviewde gemakkelijk te ontdekken waar de interviewer hem wil hebben met deze vraag en in welke mentale ruimte hij zich moet inleven, waardoor de welwillendheid van de geïnterviewde een grote rol gaat spelen bij het beantwoorden van de vraag. Verhagen (2005) zegt het volgende over de sturende (argumentatieve) kracht van een taaluiting: "In terms of the concept of construal configuration developed above: engaging in cognitive coordination comes down to, for the speaker/writer, an attempt to influence someone else's thoughts, attitudes, or even immediate behavior. For the addressee it involves finding out what kind of influence it is that the speaker/writer is trying to exert, and deciding to go along with it or not." (Verhagen, 2005: 10). Een luisteraar dient dus eerst de sturing die de spreker wil bewerkstelligen te identificeren, waarna hij/zij bepaalt wat hij/zij met deze taalhandeling en sturing wil doen. Het zou dus mogelijk zijn dat een geïnterviewde een mentale ruimte die syntactisch onafhankelijk wordt neergezet gemakkelijker onderuit kan halen, omdat deze door de geïnterviewde gemakkelijker kan worden herkend. De aanname hierbij is dan dat wanneer een geïnterviewde de sturing die de interviewer beoogt gemakkelijker herkent, de welwillendheid van de geïnterviewde om hierin mee

te gaan een grotere rol zou gaan spelen, omdat de geïnterviewde zich bewuster is van deze sturing dan wanneer de sturing moeilijker te herkennen is door de geïnterviewde.

4.2.2 | Hypotaxis

Bij hypotaxis is er sprake van een syntactisch afhankelijke positie van de protasis of de apodosis. Er is hier nog wel een duidelijke scheiding tussen hoofdzin en bijzin. (Hopper en Traugott, 1993) In voorbeeld (17) werd dit al eerder geïllustreerd.

(17) Als je een miljoen zou winnen, wat zou je dan doen?

In dit voorbeeld is de protasis ('Als je een miljoen zou winnen') de bijzin bij de hoofdzin die de apodosis ('wat zou je dan doen') bevat. De protasis is hier dus syntactisch afhankelijk van de apodosis. De hoofd- en de bijzin zijn duidelijk herkenbaar als twee aparte zinnen en door het gebruik van 'dan', wordt duidelijk dat deze twee verbonden zijn.

In het corpus zijn ook voorbeelden terug te vinden van deze categorie. Voorbeeld (30) en (31) zijn twee voorbeelden uit het corpus.

(30) Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk, met technische middelen, achterhalen om wie het gaat?

(31) Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?

In voorbeeld (30) is de protasis ('Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden')

syntactisch afhankelijk van de apodosis, die de vraag bevat. Er is een duidelijke samenhang tussen deze twee zinsdelen, door het gebruik van de voegwoorden 'als' en 'dan', die het conditionele verband aangeven tussen deze twee zinsdelen. Doordat de protasis helemaal voorop staat, kan deze waarschijnlijk wel nog gemakkelijk als onafhankelijke zin worden geïdentificeerd en is deze nog niet volledig geïntegreerd in de matrixzin. De protasis lijkt hierbij op een uitbreidende bijzin (Pander Maat, 1994) bij de apodosis.

Voorbeeld (31) kan op een zelfde manier worden geanalyseerd. De protasis ('als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente') is de bijzin bij de apodosis ('was het dan nu beter gegaan') en is dus syntactisch afhankelijk van de apodosis. Door het gebruik van de voegwoorden 'als' en 'dan', is het duidelijk dat de zinsdelen met elkaar verbonden zijn. In het geval van de voorbeelden uit het corpus, gaat het hier steeds om een conditioneel verband.

Intuïtief is er voor een geïnterviewde minder welwillendheid nodig om zich in te leven in een mentale ruimte die wordt opgeroepen door een protasis die een hypotaxis-integratie heeft in de conditionele vraag, dan om zich in te leven in een mentale ruimte

die wordt opgeroepen door een protasis die (bijna) niet syntactisch geïntegreerd is in de hoofdzin (parataxis). Doordat er bij hypotaxis sprake is van een samenhang tussen de protasis en de apodosis, is het wellicht minder opvallend dat de protasis een losse mentale ruimte oproept waarbij de interviewer de geïnterviewde zo wil sturen dat hij of zij zich daarin inleeft, zodat de geïnterviewde de vraag zal beantwoorden. De vraag kan moeilijker los worden gezien van deze mentale ruimte en daardoor kan de geïnterviewde de protasis, die de mentale ruimte oproept, misschien moeilijker ontkennen. Het kost de geïnterviewde wellicht meer moeite om de protasis los te koppelen van de apodosis, dan om zich in te leven in de mentale ruimte die wordt opgeroepen door de protasis, waardoor hij sneller geneigd zal zijn om de vraag gewoon te beantwoorden. Wanneer weer wordt uitgegaan van de in hoofdstuk 4.2.1 uiteengezette aanname dat wanneer een geïnterviewde de sturing die de interviewer beoogt gemakkelijker herkent, de welwillendheid van de geïnterviewde om hierin mee te gaan een grotere rol zou gaan spelen, speelt de (bewuste) welwillendheid van de geïnterviewde een kleinere rol bij het beantwoorden van een vraag met een hypotaxis integratie van bij het beantwoorden van een vraag met een parataxis integratie. De kans is hierdoor wellicht kleiner dat de geïnterviewde de vraag ontkent of de mentale ruimte die wordt opgeroepen verwerpt.

4.2.3 | Subordinatie

Een derde categorie van syntactische integratie is subordinatie. Waar bij hypotaxis nog sprake is van een duidelijke scheiding tussen hoofd- en bijzin, heeft bij subordinatie de afhankelijke zin meer van zijn zelfstandigheid verloren en is deze eerder zinsdeel in de matrixzin (de apodosis) dan een aparte bijzin bij deze hoofdzin. (Hopper en Traugott, 1993) In hoofdstuk 3 is hier reeds een voorbeeld van gegeven (18).

(18) Wat zou je doen als je een miljoen zou winnen?

De protasis ('als je een miljoen zou winnen') is hier nauwelijks meer te onderscheiden van de hoofdzin, waarbij deze niet aanvoelt als een adjunct dat weggelaten kan worden, zoals een tijdsbepaling of een plaatsbepaling. De protasis lijkt hierbij op een beperkende bijzin (Pander Maat, 1994). In voorbeeld (32) kan zowel de tijdsbepaling ('gisteren') als de plaatsbepaling ('op de markt') worden weggelaten zonder dat de zin onvolledig aanvoelt. Dit is geïllustreerd in voorbeeld (33).

(32) Hij heeft gisteren bloemen gekocht op de markt.

(33) Hij heeft bloemen gekocht.

Echter, wanneer je de apodosis uit voorbeeld (18) zou weglaten, voelt de zin niet meer volledig. Voorbeeld (34) illustreert dit.

(34) Wat zou je doen?

De vraag in voorbeeld (34) is onvolledig en voelt vreemd aan. Er mist een protasis of een indicator waarmee wordt aangegeven dat er reeds een protasis is genoemd. Vergelijk dit nu eens met voorbeeld (17).

(17) Als je een miljoen zou winnen, wat zou je dan doen?

Wanneer hier de protasis wordt weggelaten, voelt de vraag minder onnatuurlijk en incompleet aan dan in voorbeeld (34). De vraag uit voorbeeld (35) kan prima op zichzelf staan, mits er reeds een protasis aan vooraf is gegaan.

(35) Wat zou je dan doen?

Het verschil tussen voorbeeld (34) en voorbeeld (35) zit hem in de aanwezigheid van het woordje 'dan'. In voorbeeld (34) is deze afwezig, waardoor bij het weglaten van de protasis de zin incompleet aanvoelt, terwijl in voorbeeld (35) de aanwezigheid van 'dan' een duidelijke indicator is dat er al een protasis is geweest. In voorbeeld (34) ontbreekt dus een essentieel deel van de (conditionele) constructie, dat in voorbeeld (35) ingevuld wordt door 'dan'.

Aannemende dat dit het geval is, is het voor een geïnterviewde dus veel lastiger om de protasis uit een vraag met een subordinatie-integratie te extraheren en deze los van de matrixzin te ontkennen dan om de protasis uit een vraag met een hypotaxis-integratie te ontkennen. Wanneer aangenomen wordt dat wanneer een geïnterviewde de sturing die de interviewer beoogt gemakkelijker herkent, de welwillendheid van de geïnterviewde om hierin mee te gaan een grotere rol zou gaan spelen, speelt de (bewuste) welwillendheid van de geïnterviewde een kleinere rol bij het beantwoorden van een vraag met een subordinatie integratie van bij het beantwoorden van een vraag met een hypotaxis- of een parataxis integratie. De kans is wellicht kleiner dat de geïnterviewde de vraag ontkent of de mentale ruimte die wordt opgeroepen verwerpt, doordat de sturende kracht van de mentale ruimte in de protasis bij subordinatie misschien moeilijker te identificeren is doordat de protasis zo vervlochten is met de vraag. Het zou eventueel zelfs kunnen dat de geïnterviewde geen moeite doet om zich bewust te worden van deze sturing en een bewuste keuze te maken over wat hij met deze sturende taalhandeling doet. Hierdoor zou de welwillendheid van de geïnterviewde een kleinere rol kunnen spelen in het beantwoorden van de vraag en is de kans kleiner dat hij de vraag zal ontkennen.

Enkele voorbeelden van subordinatie uit het corpus zijn voorbeelden (36) en (37).

(36) Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is als je dit wint? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?

(37) Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?

Het lijkt er op dat volgorde een rol speelt bij de bepaling van de syntactische categorie. In bijna alle voorbeelden uit het corpus die geclassificeerd zijn als subordinatie, volgt de protasis op de matrixzin in plaats van dat hij hieraan voorafgaat. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat de protasis bij deze gevallen, in tegenstelling tot de hierboven besproken voorbeelden van hypotaxis, niet in het voorveld van de zin staat (Vandeweghe, 2013), waardoor deze zinsdeel in de matrixzin lijkt te zijn in plaats van een bijzin bij deze matrixzin. De protasis lijkt hierbij ook een beetje op de beperkende bijvoeglijke bijzin (Pander Maat, 1994).

In sommige voorbeelden uit het corpus is er wellicht twijfel mogelijk over de categorie waarbinnen ze vallen. Voorbeeld (38) illustreert dit.

(38) Maar dan laat je je sponsors als je meeloopt?

Voorbeeld (38) lijkt op de grens te zitten tussen hypotaxis- en subordinatie-integratie. Doordat de protasis ('als je meeloopt') hier niet voorafgaat aan de apodosis, lijkt voorbeeld (38) wellicht meer op voorbeelden (36) en (37), dan op voorbeelden (30) en (31). Echter, omdat er in de matrixzin de indicator 'dan' staat, is de protasis hier dubbel gerepresenteerd, waardoor de uitgeschreven protasis ('als je meeloopt') hier niet volledig in de matrixzin is geïntegreerd. De representatie van de protasis die wel in de matrixzin is geïntegreerd ('dan'), zorgt er voor dat hier dus geen sprake is van subordinatie, maar van een hypotaxis-integratie. De (uitgeschreven) protasis is hierbij dus wel syntactisch afhankelijk van de matrixzin die de apodosis bevat, maar heeft nog niet zijn gehele zelfstandigheid verloren en is dus meer een bijzin bij de hoofdzin ('Maar dan laat je je sponsors') dan een zinsdeel binnen deze hoofdzin, omdat de positie van dit zinsdeel al is opgevuld door 'dan'. Wanneer 'dan' afwezig is in de hoofdzin is bij twijfel in de classificatie toch gekozen voor subordinatie, ook al gaat de protasis vooraf aan de matrixzin.

4.2.4 | Insubordinatie

In hoofdstuk 2 is insubordinatie besproken als mogelijke syntactische categorie bij hypothetische conditionele vragen. Hiervan is één voorbeeld gevonden in het corpus:

(39) Maar stel dat het heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.

In voorbeeld (39) wordt de protasis die eigenlijk bijzin is, gepresenteerd als de hoofdzin. Hierdoor wordt de mentale ruimte binnen deze protasis waarschijnlijk sterk opgeroepen, omdat de vraag en de mentale ruimte hetzelfde gepresenteerd worden. Of de welwillendheid van de geïnterviewde bij het beantwoorden van deze vraag een grote rol speelt, is lastig te zeggen. Aan de ene kant wordt de mentale ruimte misschien zo sterk opgeroepen dat de geïnterviewde zich niet bewust is van het proces van sturing waarin hij/zij zich bevindt. Aan de andere kant is de geïnterviewde zich door deze vorm wellicht juist heel bewust van het feit dat de interviewer hem misschien een beetje

dwingt om zich te verplaatsen in de mentale ruimte die de interviewer voor ogen heeft, waardoor de welwillendheid van de geïnterviewde juist wel weer een grote rol gaat spelen in het beantwoorden van de vraag. De vraag wordt hier namelijk niet echt als vraag meer gesteld, maar lijkt in dit geval misschien meer op een directe sturing.

Wanneer we bovenstaande types syntactische integratie analyseren aan de hand van de theorie die in hoofdstuk 2 is besproken, zou het voor een geïnterviewde mogelijk de meeste moeite kosten om zich te verplaatsen in een mentale ruimte die wordt opgeroepen door de protasis van een vraag met een parataxis-integratie. Bij vragen met een hypotaxis-integratie zou deze mentale ruimte al sterker worden opgeroepen, doordat de protasis waardoor deze wordt opgeroepen meer verband houdt met de matrixzin die de apodosis bevat. Er is hierbij, zoals aan de hand van de intersubjectiviteitstheorie (Verhagen, 2005) hierboven uiteen is gezet, wellicht minder bewuste welwillendheid nodig van de geïnterviewde. De protasis zou minder gemakkelijk los te zien zijn van de apodosis en van de vraag die in deze apodosis wordt gesteld. Dit aannemende, zou het voor een geïnterviewde nog minder welwillendheid kosten om zich te verplaatsen in een mentale ruimte die wordt opgeroepen door de protasis van een vraag met subordinatie-integratie. Omdat de protasis hier eerder zinsdeel van de matrixzin is dan een aparte bijzin bij deze matrixzin, is het voor de geïnterviewde wellicht nog lastiger om deze als los sturend onderdeel van de taalhandeling te zien en een bewuste beslissing te nemen over wat hij/zij met deze sturing doet.

In hoofdstuk 4.1 en 4.2 zijn reeds twee categorieën behandeld die meegenomen kunnen worden in de classificatie van de voorbeelden van hypothetische conditionele vragen uit het corpus.

In hoofdstuk 4.1 zijn de verschillende hypothetische gradaties geanalyseerd en uiteengezet:

- Zuiver hypothetische conditionele vragen;
- Hypothetische vragen met een werkelijke toestand;
- Subjunctieve conditionele vragen;
- Vragen met een conditionele taalhandeling;
- Vragen met een relevantieconditioneel

Wanneer wordt gekeken naar mogelijk effectiviteit zouden de hypothetische vragen met een werkelijke toestand wellicht het meest effectief zijn. Vervolgens de vragen met een conditionele taalhandeling en vragen met een relevantieconditioneel. Daarna de zuiver hypothetische vragen en tot slot de subjunctieve conditionele vragen.

In hoofdstuk 4.2 zijn de verschillende types van syntactische integratie die voorkomen in het corpus geanalyseerd en uiteengezet;

- Parataxis;
- Hypotaxis;
- Subordinatie;
- Insubordinatie

Hierbij is reeds uiteengezet dat subordinatie mogelijk het meest effectief is, daarna hypotaxis, parataxis en tot slot insubordinatie.

Op de mogelijke effectiviteit van de verschillende categorieën wordt in hoofdstuk 5 nog teruggekomen.

4.3 | Verschillende indicatoren

Van Belle (1997) stelt dat het Nederlands twee verschillende types van conditionele zinnen kent, die hij als Type 1 en Type 2 aanduidt. Conditionele zinnen met een antecedent in de vorm van een vragende zin, zijn zinnen van Type 1. Bij deze zinnen kan de protasis de intonatie van een vraagzin hebben of niet. (Van Belle, 1997: 218) Een voorbeeld van een conditionele zin uit deze categorie is voorbeeld (40).

(40) Voel je je ziek, dan hoef je niet naar school.

Van Belle (1997) stelt dat hypothetische constructies uit deze categorie altijd gepaard gaan met een parataxis integratie. Hierbij is dus geen sprake van een syntactische integratie van de protasis en de apodosis en zal eventueel alleen een leesteken of een nevenschikkend voegwoord worden gebruikt om het verband tussen deze twee aan te geven. Naast conditionele zinnen van type 1, zijn er ook conditionele zinnen van type 2. Binnen deze categorie vallen zinnen met een protasis die ingeleid wordt door een onderschikkend voegwoord. (Van Belle, 1997: 218) Een voorbeeld uit deze categorie is voorbeeld (41).

(41) Als zij haar collegegeld betaalt, dan kan zij studeren.

Van Belle (1997) stelt dat conditionele zinnen van type 2 gevallen zijn van hypotaxis. De protasis heeft hier de woordvolgorde van de bijzin, waarbij de werkwoorden naar het eind van de zin zijn verplaatst, en wanneer de protasis vooropgeplaatst wordt, veroorzaakt deze inversie in de apodosis. De protasis kan zowel op de apodosis volgen als hieraan voorafgaan. (Van Belle, 1997: 219) Voor het maken van de conditionele constructies van type 2, zijn verschillende indicatoren mogelijk. In zijn artikel brengt Van Belle (1997) verschillende indicatoren in verband met verschillende vormen van zinsintegratie. Hij stelt dat constructies in de vorm 'als A, B', waarbij A de protasis is en B de apodosis, kan voorkomen bij hypotaxis, maar ook bij constructies die meer naar

parataxis of subordinatie neigen. Constructies zonder indicator, komen alleen voor bij hypotaxis en dit geldt ook voor constructies in de vorm 'stel dat A, B'.

Van Belle (1997) richt zich echter alleen op conditionele zinnen met een apodosis die een bewarend karakter heeft. Bij de conditionele hypothetische vraag is dit juist niet het geval, waardoor de indicatoren hiervoor nog in kaart moeten worden gebracht. Hieronder zullen de indicatoren besproken worden die naar voren zijn gekomen uit het corpus. Ze zijn gerangschikt op de verschillende indicatoren die de protasis van de hypothetische vraag kunnen inleiden. Voor een compleet overzicht van de verschillende indicatoren en de bijbehorende voorbeelden uit het corpus, zie Appendix D.

4.3.1 | Als

De indicator die in het corpus het meest frequent voorkomt, is 'als'. Deze komt in totaal vijfendertig keer voor. Hieronder enkele voorbeelden uit het corpus.

- (28) Was zij pot, als ik dat zo mag zeggen?
- (31) Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?
- (38) Maar dan laat je je sponsoren als je meeloopt?

Zoals uit de voorbeelden hierboven al blijkt, kan 'als' een verschillende hypothetische lading hebben, afhankelijk van in wat voor constructie deze wordt gebruikt. Daarnaast komt 'als' zowel los voor als met een extra indicator, zoals 'dan'.

4.3.1.1 | Hypothetische gradaties met 'als' als indicator

In 4.1 zijn de verschillende hypothetische gradaties van de constructies uit het corpus besproken. Er is onderscheid gemaakt tussen indicatieve conditionele vragen, hypothetische vragen met een werkelijke toestand, subjunctieve conditionele vragen, vragen met een relevantieconditioneel en vragen met een conditionele taalhandeling. De indicator 'als' wordt bij verschillende van deze typen vragen gebruikt. Allereerst is deze indicator terug te vinden bij de indicatieve conditionele vragen.

- (37) Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?

Daarnaast kan 'als' ook worden gebruikt om een protasis in te leiden die verwijst naar een werkelijke toestand.

- (22) Maar als je nou nummer één bent, heb je wel een probleem, want wat nu?

Bij subjunctieve conditionele vragen wordt 'als' ook gebruikt als indicator.

- (31) Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?

Tot slot komt 'als' in het corpus ook voor bij vragen met een relevantieconditioneel (26) en vragen met een conditionele taalhandeling (28).

- (26) Wat is, als het gaat om Spieren voor Spieren, het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?
- (28) Was zij pot, als ik dat zo mag zeggen?

De indicator 'als' kan dus een verschillende hypothetische lading hebben. Het kan een indicatief, subjunctief, of een hypothetische vraag waarvan de protasis overeenkomt met de werkelijke wereld markeren. Daarnaast kan het de protasis inleiden van een relevantieconditioneel of van een conditionele taalhandeling. In alle gevallen is 'als' de indicator dat we te maken hebben met een conditioneel verband binnen de verschillende typen van de hypothetische vraag.

4.3.1.2 | Syntactische integratie met 'als' als indicator

Wanneer gekeken wordt naar het gebruik van 'als' in hypothetische vragen van de verschillende typen zinsintegratie die in 4.2 besproken zijn (parataxis, hypotaxis en subordinatie), ligt het voor de hand dat uit het corpus naar voren komt dat 'als' niet voor komt bij parataxis. Het is logisch dat bij parataxis geen indicator zoals 'als' voorkomt, omdat bij parataxis is van minimale (geen) zinsintegratie. Omdat 'als' een onderschikkend voegwoord is, wordt deze hier niet gebruikt, anders zou er geen sprake meer zijn van parataxis, maar van hypotaxis.

Bij hypotaxis en subordinatie komt 'als' wel voor, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden uit het corpus.

- (31) Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?
- (37) Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?

Voorbeeld (31) is een voorbeeld van hypotaxis en voorbeeld (37) heeft een subordinatie-integratie. Bij beiden kan 'als' dus als voegwoord worden gebruikt. Echter, uit het corpus blijkt dat wanneer 'als' niet in combinatie met 'dan' wordt gebruikt, er in principe altijd sprake is van subordinatie.

- (25) **Als** je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?
- (36) Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is **als** je dit wilt? (Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?)
- (37) Wilt u weer in Nederland gaan wonen **als** de zaak weer een beetje op orde is?
- (42) Is 50 minuten niet te kort **als** je twaalf jaar, je begint met het koningsdrama?

- (43) Zijn jullie nou ook bezig **als** zoiets gebeurt, dat jullie ook denken: wij gaan alles op alles zetten om er achter te komen wie het gedaan heeft?
- (44) Wat nou **als** we een soort zwak magnetisch veld creëren op de grond, dat eigenlijk de smog naar de grond toe trekt, dus de lucht letterlijk weer zuivert?

De voorbeelden hierboven zijn de gevallen waarin 'als' in het corpus gebruikt wordt zonder 'dan'. In al deze gevallen is sprake van subordinatie, waarbij de protasis eerder een zinsdeel is geworden in de matrixzin dan dat deze een aparte bijzin is bij de hoofdzin die de apodosis bevat. Dit zit hem in het feit dat de vraag in de matrixzin (de apodosis) bijna niet los kan worden gezien van de protasis, omdat deze protasis weg kan worden gelaten zonder dat de vraag betekenisloos of incompleet aanvoelt. Dit is eerder besproken in hoofdstuk 4.2.3, waarbij is vastgesteld dat de matrixzin van een conditionele vraag (die de apodosis bevat) gemakkelijker los kan worden gezien van de bijzin (die de protasis bevat) wanneer de protasis op een of andere manier nog gerepresenteerd wordt in deze matrixzin, bijvoorbeeld door het gebruik van 'dan'. De voorbeelden hieronder illustreren dit.

- (22) Maar als je nou nummer één bent, heb je wel een probleem, want wat nu?
- (30) Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk, met technische middelen, achterhalen om wie het gaat?
- (31) Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?
- (38) Maar dan laat je je sponsoren als je meeloopt?
- (45) Ik wil weten, hoe belangrijk is dit als je wint? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?
- (46) Nou ik ben wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy, ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die man zelf. Dus ik ben ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren?

Bovenstaande voorbeelden zijn enkele gevallen van het gebruik van 'als' als indicator in een conditionele vraag met een hypotaxis-integratie. In deze constructies is naast 'als' nog sprake van een andere indicator ('dan', 'nu', 'dat', 'dus') die de protasis representeert in de matrixzin. Hierdoor is er geen sprake meer van subordinatie, omdat het zinsdeel waar normaal de protasis staat nu al opgevuld is door deze indicator. In de voorbeelden hierboven zijn alle verschillende combinaties met 'als' te vinden. Deze zijn de volgende:

De combinatie 'als – dan' komt in het corpus verreweg het meest voor. Hieronder staan enkele voorbeelden. De overige voorbeelden zijn terug te vinden in de appendix.

- (30) Maar **als** die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie **dan** vrij makkelijk, met technische middelen, achterhalen om wie het gaat?
- (31) Marieke, **als** de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het **dan** nu beter gegaan?

Daarnaast zijn de volgende combinaties terug te vinden:

Dan - als

- (38) Maar **dan** laat je je sponsors **als** je meeloopt?

Als - nu

- (22) Maar **als** je nou nummer één bent, heb je wel een probleem, want wat **nu**?

Als – dat

- (45) Ik wil weten, hoe belangrijk is dit **als** je wint? Wat **dat** betekent voor je naam en je carrière verder?

Als - dus

- (46) Nou ik ben wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy, ook **als** je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die man zelf. **Dus** ik ben ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren?

Opvallend is dat deze zeldzame combinaties allemaal voorkomen in conditionele vragen met een protasis die als hypothetisch wordt gepresenteerd, maar eigenlijk in overeenstemming is met de werkelijkheid. De frequentere combinatie 'als – dan' komt voor bij indicatieve en subjunctieve vragen, alsmede bij hypothetische vragen met een werkelijke toestand.

4.3.2 | Stel

Naast de indicator 'als' komt ook de indicator 'stel' voor in het corpus, hoewel deze een stuk minder vaak voorkomt dan 'als'. 'Stel' komt in totaal zes keer voor. De voorbeelden hieronder illustreren het gebruik van 'stel' in de conditionele constructies.

- (20) En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden. Dan zien ze dit. Wat leert dit die aliëns over de mensheid?
- (21) Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?
- (47) Mijn vraag is: wat zou het zijn? Stel dat het waar is.

(48) Maar **stel** dat het heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.

'Stel' kan, net zoals 'als', zowel los gebruikt worden als in combinatie met een extra indicator. Deze indicator kan zowel in de hoofdzin staan om de positie van de protasis op te vullen, maar kan ook een aanvulling zijn bij 'stel'. De combinaties die voorkomen in het corpus zijn 'stel nou', 'stel dat' en 'stel'. Hieronder worden de gebruiksnormen van 'stel' uit het corpus in kaart gebracht.

4.3.2.1 | Hypothetische gradaties met 'stel' als indicator

In tegenstelling tot 'als', dat gebruikt kan worden bij alle hypothetische gradaties, wordt 'stel' alleen gebruikt bij indicatieve conditionele vragen. Deze vragen hebben een zuiver hypothetische inhoud en het is dus niet bekend of de mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst ooit overeen zal komen met de werkelijkheid. De voorbeelden hieronder zijn alle gevallen waarin 'stel' gebruikt wordt als indicator. Dit zijn allemaal gevallen van indicatieve conditionele vragen.

- (20) En **stel** het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden. Dan zien ze dit. Wat leert dit die aliëns over de mensheid?
- (21) Maar **stel nou** dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?
- (47) Mijn vraag is: wat zou het zijn? **Stel dat** het waar is.
- (48) Maar **stel dat** het heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.
- (49) Maar **stel dat** je naar een internetcafé gaat en je maakt daar een twitteraccount aan, dan zal het moeilijk zijn voor u denk ik?
- (50) Maar **stel nou**, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.
- (51) **Stel**, je hebt een klas van 30 leerlingen, gemiddeld, en er zijn twee buitengewone talenten bij. Wat kunnen die buitengewone talenten dan nu niet, wat ze straks wel kunnen als u het beleid kan aanpassen?

De indicator 'stel' blijkt dus een sterke hypothetische lading te hebben, omdat deze niet voorkomt met hypothetische vragen die overeenkomen met de werkelijkheid. Opvallend is dat in het corpus ook geen gevallen te vinden zijn waarbij 'stel' wordt gebruikt in subjunctieve conditionele vragen. Blijkbaar drukt de indicator 'stel' een zuivere mate van hypothetisch zijn uit, waarbij onbekend is of dit ooit overeen zal komen met de werkelijkheid.

4.3.2.2 | Syntactische integratie met 'stel' als indicator

In tegenstelling tot bij hypothetische vragen die 'als' als indicator hebben, lijkt bij hypothetische vragen die 'stel' als indicator hebben wel parataxis te kunnen zijn. Voorbeeld (47) illustreert dit.

(47) Mijn vraag is: wat zou het zijn? **Stel dat** het waar is.

In voorbeeld (47) is de protasis ('Stel dat het waar is') duidelijk een onafhankelijke zin, die niet vervlochten is met de matrixzin. Mijn intuïtie is dat dit komt door het feit dat de protasis hier volgt op de apodosis, in plaats van dat deze hieraan voorafgaat. Omdat de protasis nog niet genoemd is, kan 'dan' nergens naar terugverwijzen, waardoor deze niet in de matrixzin staat.

Er is daarnaast één hypothetische vraag waarin alleen de protasis wordt uitgesproken en de apodosis impliciet blijft en waarbij dus sprake is van insubordinatie. Dit is het geval bij voorbeeld (39).

(48) Maar **stel dat** het heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.

De tweede zin ('Dat is hun streven uiteraard'), is een toevoeging bij de hypothetische vraag, maar de vraag zelf ('...wat gebeurt er dan?') moet de geïnterviewde zelf invullen bij deze protasis. Hier is de protasis dus zelf de hoofdzin in plaats van een bijzin bij de matrixzin of een zinsdeel van deze hoofdzin. Er kan dus geen sprake zijn van syntactische integratie, omdat de zin alleen uit de protasis bestaat. Blijkbaar kan de apodosis bij een hypothetische vraag met 'stel' als indicator dus impliciet blijven en hoeft deze niet altijd te worden uitgesproken. Dit bevestigt weer de mogelijkheid tot parataxis-integratie met 'stel' als indicator. Wanneer de apodosis kan worden weggelaten, wijst dit erop dat deze onafhankelijk kan functioneren van de protasis, in plaats van dat deze twee altijd syntactisch met elkaar vervlochten zijn.

Wanneer gekeken wordt naar de overige hypothetische vragen met 'stel' als indicator, is in alle gevallen sprake van hypotaxis-integratie. De protasis gaat hier vooraf aan de apodosis en in de hoofdzin die de apodosis bevat, staat het voegwoord 'dan' op de plaats waar de protasis zou staan wanneer deze een zinsdeel zou zijn van de matrixzin. Subordinatie komt in combinatie met 'stel' als indicator niet voor in het corpus.

4.3.3 | Geen indicator

In een aantal gevallen uit het corpus wordt de protasis niet ingeleid door een indicator, maar wordt deze gewoon geschetst als een hypothetische situatie. Hieronder staan alle voorbeelden uit het corpus waarbij dit het geval is. Het gaat hier om vijf voorbeelden.

(23) Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?

(52) Maar hoe gaat dat dan? Ik bedoel, jij zit voor twitter, en hoe gaat dat dan? Mensen zeggen 'vuile tyfushoer' tegen mij, 'vuile relnicht' tegen hem, maar hoe werkt dat?

Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?

- (53) Maar je stuurt zo'n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het dan, staan er dan alleen maar een duimpje en een vlindertje bij dat het goed is?
- (54) Denkt u wel eens Louis, zittend op de bank bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?
- (55) Je moest echt lachen om dat script? Je leest dat script, dan is het nog kurkdroog ook, en dan?

In sommige gevallen is de indicator 'dan' aanwezig in de apodosis van de hypothetische vraag, maar dit is niet bij alle voorbeelden zo. Er kan dus blijkbaar ook sprake zijn van een hypothetische conditionele vraag zonder dat er een expliciete indicator in staat.

4.3.3.1 | Hypothetische gradaties zonder indicator

De voorbeelden hierboven bestaan, op voorbeeld (27) na, allemaal uit hypothetische vragen met een protasis die overeenkomt met de werkelijke wereld, maar die toch aanvoelen als een hypothetische vraag. Voorbeeld (27) is een vraag met een conditionele taalhandeling.

- (27) Waar was dit, mag ik dat vragen?

Uit het corpus blijkt dus dat de afwezigheid van een indicator die de protasis inleidt voor kan komen met hypothetische vragen die overeenkomen met de werkelijke wereld en met vragen met een conditionele taalhandeling.

4.3.3.2 | Syntactische integratie en de afwezigheid van een indicator

Wanneer er geen indicator wordt gebruikt die de protasis inleidt, kan er sprake zijn van parataxis-integratie. Doordat er geen indicator is die er op wijst dat de protasis en de apodosis onderdeel zijn van één conditionele constructie, is het mogelijk dat deze als twee losse zinnen worden gepresenteerd, zonder dat deze syntactisch met elkaar vervlochten zijn. Voorbeeld (23) illustreert dit.

- (23) Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?

De combinatie van parataxis en de afwezigheid van een indicator kan dus voorkomen bij hypothetische vragen die overeenkomen met de werkelijke wereld.

Naast parataxis komt in het corpus ook hypotaxis voor in combinatie met de afwezigheid van een indicator die de protasis inleidt. In deze gevallen is de indicator 'dan' wel aanwezig in de apodosis. In voorbeeld (52) en (53) zijn de apodosis en de

protasis wel syntactisch met elkaar vervlochten, maar hebben ze nog wel iets van hun eigen syntactische zelfstandigheid behouden.

- (52) Maar hoe gaat dat **dan**? Ik bedoel, jij zit voor twitter, en hoe gaat dat **dan**? Mensen zeggen ‘vuile tyfushoer’ tegen mij, ‘vuile relnicht’ tegen hem, maar hoe werkt dat? Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?
- (53) Maar je stuurt zo’n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het **dan**, staan er **dan** alleen maar een duimpje en een vlindertje bij dat het goed is?

Ook subordinatie komt voor zonder voegwoord dat de protasis inleidt. Voorbeeld (54) is het enige geval uit het corpus waarbij hier sprake van is.

- (54) Denkt u wel eens Louis, **zittend** op de bank bij een hele belangrijke wedstrijd, **neem** een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?

De vraag in voorbeeld (54) heeft een ingewikkelde constructie, die waarschijnlijk wordt veroorzaakt door het feit dat deze uit gesproken taal komt. Hij bevat een protasis die zelf ook nog een heleboel bijzinnen bevat. Deze protasis (‘zittend op de bank bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig’) bevat het tegenwoordig deelwoord van het werkwoord ‘zitten’. Deze vorm zorgt voor de hypothetische lezing van de protasis (‘als je op de bank zit’) en roept de hypothetische mentale ruimte op waarin de geïnterviewde zich moet verplaatsen. Door het gebruik van dit tegenwoordig deelwoord, kan de protasis niet worden gezien als een zelfstandige zin en moet deze dus met de apodosis in de matrixzin vervlochten zijn. Omdat in voorbeeld (54) geen sprake is van het gebruik van ‘dan’ of een andere indicator die in de matrixzin de plaats opvult van de protasis, wordt de protasis eerder een zinsdeel binnen deze matrixzin dan een bijzin bij deze hoofdzin. Dit gevoel wordt nog eens versterkt door het feit dat de protasis ook midden in de matrixzin geplaatst is. Hierdoor is hij als het ware omringd door de matrixzin en is hij hier nauwelijks meer te onderscheiden als zelfstandige zin. Tot slot wordt ook de imperatief ‘neem’ gebruikt, wellicht om de mentale ruimte nogmaals te versterken.

4.3.4 | Dan

Hierboven is ‘dan’ al besproken als indicator die in de apodosis de plaats van de protasis invult. In het corpus zijn ook voorbeelden te vinden waarin ‘dan’ de indicator is die de protasis inleidt. Deze voorbeelden staan hieronder, het zijn er vijf in totaal.

- (56) Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder, wat was dat voor jongen?
- (57) En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen. En hoe ver is de horizon dan?
- (58) Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u, dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin daar altijd vanaf hebben moeten weten?
- (59) Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten, hoever is dat?
- (60) Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?

Als 'dan' de protasis inleidt, kan deze in combinatie voorkomen met nog een keer 'dan' in de matrixzin, maar dit is in de meeste gevallen niet zo. De indicator 'dan' bij de protasis kan ook de enige indicator zijn die de hypothetische conditionele vraag als dusdanig markeert.

4.3.4.1 | Hypothetische gradaties met 'dan' als indicator

Uit analyse van voorbeeld (56) - (60) kan geconcludeerd worden dat in het corpus 'dan' alleen als indicator voorkomt bij hypothetische vragen die een overeenkomst hebben met de werkelijke wereld. Alle hypothetische mentale ruimtes die in de protasis worden geschetst, komen overeen met situaties die reeds hebben plaatsgevonden.

4.3.4.2 | Syntactische integratie en 'dan' als indicator

Opvallend is dat de hypothetische conditionele vragen die 'dan' als indicator hebben, vaak bestaan uit een schets van de situatie die wordt gevolgd door een vraag. Deze situatieschets kan bestaan uit meerdere zinnen, waardoor de protasis en de apodosis niet als één enkele zin kunnen worden gezien. Er is dus in een groot deel van de voorbeelden sprake van parataxis. Hierbij zijn zowel de protasis als de apodosis volwaardige hoofdzinnen.

- (56) Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder, wat was dat voor jongen?
- (58) Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u, dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin daar altijd vanaf hebben moeten weten?
- (59) Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten, hoever is dat?

(60) Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?

Het enige voorbeeld uit het corpus met een hypotaxis-integratie is voorbeeld (56).

(57) En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen, en hoe ver is de horizon dan?

Doordat hier 'dan' is toegevoegd in de apodosis, is er sprake van syntactische integratie van de apodosis en de protasis. Hier is dus twee keer 'dan' aanwezig; één keer in de protasis, om de hypothetische mentale ruimte te schetsen, en één keer in de apodosis, waarbij hij de plaats invult waar de protasis anders zou hebben gestaan. In alle andere gevallen staat slechts één keer 'dan'; alleen om de protasis in te leiden.

4.3.5 | Andere indicatoren

Er zijn nog enkele andere indicatoren die uit de corpusanalyse naar voren komen, al dan niet in combinatie met 'dan' in de apodosis. Deze indicatoren worden hieronder kort besproken:

(Dan) - want

(61) Is het een documentaire geworden, **want** jullie beginnen aan een avontuur wat ongewis is, voor hetzelfde geld zeggen jullie halverwege, misschien was het dan geen documentaire geworden, ik heb er geen zin in of op het moment supreme: ik kan het toch niet, alles is in gereedheid gebracht, maar het lukt gewoon niet. Had allemaal gekund he?

(62) Wat zou u **dan** tegen haar zeggen? **Want** ze komt naar Nederland.

De indicator 'want' lijkt op het eerste gezicht niet voor de hand te liggen om gebruikt te worden als indicator van een hypothetische conditionele vraag. Uit voorbeeld (61) en (62) blijkt dat deze echter wel wordt gebruikt in spreektaal. In voorbeeld (61) wordt duidelijk een mentale ruimte opgeroepen waarin de geïnterviewden beginnen aan hun avontuur, ingeleid door het voegwoord 'want'. In voorbeeld (62) is er sprake van een hypothetische vraag met een conditioneel karakter door het gebruik van 'dan' in de apodosis in combinatie met 'zou', waarbij in de protasis een mentale ruimte wordt geschetst die overeenkomt met de werkelijkheid. 'Want' treedt hier dus wel degelijk op als indicator om in de protasis een mentale ruimte op te roepen binnen een hypothetische conditionele vraag.

En misschien

(63) Is er een kans dat je ooit een plaat gaat maken, dat zou mij zo ontzettend veel plezier doen, **en misschien** mogen we inmiddels verzoekjes indienen, zo'n plaat als Johnny Cash maken?

'En misschien' leidt in voorbeeld (63) een mentale ruimte in die zuiver hypothetisch is. Er is nog niet bekend of er verzoekjes ingediend mogen worden of dat dit in de toekomst het geval zal zijn. Er wordt dus een mentale ruimte geschetst waarbinnen er wel verzoekjes mogen worden ingediend en wanneer dit voor waar wordt aangenomen, wil de interviewer weten of er een plaat gaat komen die hij als verzoekje indient. Door het gebruik van het voegwoord 'en' wordt de bijzin die de protasis bevat nevenschikkend gemaakt aan de matrixzin, waardoor er geen sprake kan zijn van subordinatie of hypotaxis. Er moet hier dus wel sprake zijn van parataxis.

Er komt toch een moment dat - en

(64) **Er komt toch een moment dat** de sprong naar de grote criminaliteit wordt gemaakt, met Willem Holleeder, Cor van Hout en nog de andere broer van jullie, hoe heet 'ie, **en** jullie hebben niks in de gaten?

In voorbeeld (64) wordt de protasis ingeleid door 'er komt toch een moment dat'. Deze indicator leidt de hypothetische mentale ruimte in waar de geïnterviewde zich in moet verplaatsen. Er is hier sprake van een protasis die overeenkomt met de werkelijke wereld, maar die hypothetisch aandoet. De plaats van deze protasis in de matrixzin die de apodosis bevat, wordt opgevuld door 'en'. Er is hier dan ook sprake van hypotaxis-integratie.

Laten we zeggen - dan

(65) Maar, er zit hier een groot werkgever aan tafel, Reinout Oerlemans, ik weet even niet in welk genre van jouw grote bedrijf, maar **laten we zeggen**: er komen mensen met een beperking, die via zo'n afspraak... **Dan** moeten andere mensen die al bij jou werken, moeten die mensen gaan begeleiden en zijn die mensen daarvoor gekwalificeerd eigenlijk?

'Laten we zeggen' leidt in voorbeeld (65) een protasis in die een mentale ruimte bevat die indicatief is. Er is niet bekend of deze mentale ruimte ooit zal overeenkomen met de werkelijkheid, maar om de vraag te beantwoorden moet de geïnterviewde zich hier wel in verplaatsen. In combinatie met de indicator 'dan' in de hoofdzin, is hier sprake van hypotaxis-integratie. Door het gebruik van 'dan' wordt de positie van de protasis in de hoofdzin opgevuld en wordt deze bijzin bij de matrixzin in plaats van dat hij zinsdeel binnen deze matrixzin is.

Vraagvorm als indicator

(27) Waar was dit, mag ik dat vragen?

'Mag' leidt in voorbeeld (27) de protasis in die een conditionele taalhandeling (beleefdheidsstrategie) bevat. Er is hier sprake van parataxis integratie.

De indicatoren die hierboven besproken zijn, komen allemaal slechts één voor in het corpus. Er kan dan ook geen echte uitspraak gedaan worden over de gebruiksnormen van deze indicatoren, behalve dan de beschrijving van de gevallen die in het corpus terug te vinden zijn.

In bovenstaande analyse zijn alle verschillende indicatoren besproken die voorkomen in het corpus en is uiteengezet hoe het gebruik van een bepaalde indicator zich verhoudt tot de eerder uiteengezette categorieën 'hypothetische gradatie' en 'syntactische integratie'. De verschillende indicatoren die in het corpus voorkomen zijn:

- Als;
- Stel;
- Geen indicator (\emptyset);
- Dan;
- Want;
- En misschien;
- Er komt toch een moment dat;
- Laten we zeggen;
- Vraagvorm (?) als indicator

Over de mogelijke effectiviteit van deze verschillende indicatoren is aan de hand van de huidige studie en de in hoofdstuk 2 uiteengezette theorieën niets te zeggen.

4.4 | Overige toevoegingen

De voorbeelden uit het corpus zijn hierboven geclassificeerd op basis van de hypothetische inhoud van de protasis, de syntactische integratie van de protasis en de apodosis en op basis van de verschillende indicatoren die de protasis in kunnen leiden. Naast de onderlinge verschillen die voortvloeien uit deze classificatiecriteria, verschillen de voorbeelden uit het corpus ook op het gebied van toevoegingen bij de protasis. Voorbeeld (20) illustreert dit.

(20) En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden. Dan zien ze dit. Wat leert dit die aliëns over de mensheid?

In voorbeeld (20) lijkt de interviewer al te anticiperen op een antwoord dat de geschetste mentale ruimte uit de protasis ontkent. Door zelf toe te voegen dat de kans klein is en aan te sturen op verplaatsing in de mentale ruimte uit de protasis ondanks de onwaarschijnlijkheid hiervan, is de geïnterviewde wellicht minder snel geneigd om daadwerkelijk zo'n ontkenkend antwoord te geven. Hij/zij wordt door deze toevoeging als het ware gedwongen om eventuele tegenzin opzij te zetten en zich toch te verplaatsen in de mentale ruimte uit de protasis. Wanneer hij/zij dat doet, heeft de

interviewer hem precies waar hij hem hebben wil en heeft deze een grotere kans op een bevredigend antwoord.

Voorspeld zou kunnen worden dat door toevoegingen zoals deze voor de geïnterviewde de drempel om zich te verplaatsen in de geschetste mentale ruimte wordt verlaagd, waardoor het minder moeite zal kosten om dit te doen. Hierdoor zal de geïnterviewde minder snel de mentale ruimte uit de protasis ontkennen en zal deze eerder geneigd zijn om een antwoord te geven op de vraag. Echter, doordat deze extra toevoeging een expliciet sturende lading heeft, zou deze eventueel door de geïnterviewde opgemerkt kunnen worden als sturing langs de kant van de interviewer. Volgens de intersubjectiviteitstheorie van Verhagen (2005) beslist de geïnterviewde op basis van deze identificatie wat hij/zij met deze sturing doet en speelt de welwillendheid hier wellicht weer een grotere rol dan wanneer deze sturing impliciet blijft.

4.5 | Interactie van de verschillende categorieën

De classificatie volgens de categorieën die hierboven besproken zijn, is problematisch, omdat de classificaties binnen de verschillende categorieën elkaar tegen kunnen spreken wanneer categorieën met elkaar worden gecombineerd. Zo kan voor een hypothetische vraag met een parataxis-integratie en een protasis die overeenkomt met de werkelijke wereld de kans kleiner zijn dat de geïnterviewde de vraag niet beantwoordt dan voor een hypothetische vraag met een subordinatie-integratie en een protasis die subjunctief is. Mijn hypothese is hierbij dat het hypothetische karakter van de protasis het zwaarst weegt in de beoordeling door de geïnterviewde, omdat deze het duidelijkst te identificeren is. Daarna zou de zinsintegratie hierbij de grootste rol spelen, omdat de interviewer de sturing van zijn taalhandeling wellicht kan maskeren door voor een bepaalde zinsintegratie te kiezen. De link tussen zinsintegratie en effectiviteit is een stuk lastiger te leggen dan de link tussen hypothetische gradatie en effectiviteit. Om dit te doen is aangenomen dat wanneer een geïnterviewde de sturende kracht van de hypothetische mentale ruimte die door de protasis wordt opgeroepen gemakkelijker herkent, de welwillendheid van hem/haar zwaarder weegt bij het beantwoorden van de vraag. Zoals hierboven besproken in 4.2 is het voor de geïnterviewde wellicht bij subordinatie het lastigst om deze sturing te identificeren en daarbij te overwegen wat hij/zij met deze sturing gaat doen. De welwillendheid van de geïnterviewde speelt daardoor misschien een minder grote rol bij het beantwoorden van de vraag, waardoor de kans kleiner is dat de vraag niet wordt beantwoord. Vervolgens zou het gebruik van bepaalde indicatoren ook een rol kunnen spelen bij de effectiviteit (het verkleinen van de kans dat de vraag niet wordt beantwoord) van de vraag. Hier is echter niet zo veel over te zeggen naar aanleiding van dit corpusonderzoek. Tot slot zouden eventuele extra toevoegingen de vraag nog kunnen redden doordat deze de mentale ruimte ondersteunen en de geïnterviewde uitnodigen om zich in te leven, zelfs wanneer de mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst minder waarschijnlijk is.

5 | Naar een hypothetisch effectiviteitscontinuüm

In hoofdstuk 4 zijn alle items uit het corpus geanalyseerd en gecategoriseerd aan de hand van de volgende factoren: hypothetische gradatie, syntactische integratie, type indicator en eventuele overige toevoegingen. Bij elke categorie is aan de hand van de theorie uit hoofdstuk 2 een voorspelling gedaan over de mogelijke effectiviteit van de verschillende subcategorieën. Aan de hand van deze voorspellingen kan een continuüm worden gemaakt waarin zichtbaar wordt welke vorm van de hypothetische conditionele vraag volgens de uiteengezette theorie het meest effectief zou zijn en welke het minst. Op deze manier kan er dus een hypothese worden gevormd over hoe een interviewer een hypothetische conditionele vraag het best kan stellen wanneer hij een relevant antwoord wil van de geïnterviewde. In figuur 3 hieronder wordt een continuüm geschetst waarbinnen de in het corpus voorkomende vormen van de hypothetische conditionele vraag worden geschaald van de mogelijk meest effectieve tot de mogelijk minst effectieve.

5.1 | Een hypothetisch effectiviteitscontinuüm

In figuur 1 is een continuüm gepresenteerd waarbinnen de gevonden vormen van de hypothetische conditionele vraag uit het corpus zijn geclassificeerd van meest effectief naar minst effectief. In het continuüm is een vorm van de hypothetische conditionele vraag met een laag cijfer effectief en een vorm van de hypothetische conditionele vraag met een hoog cijfer minder effectief. Het continuüm loopt van nummer 11 (de minst effectieve vorm) naar nummer 1 (de meest effectieve vorm). De meest effectieve vorm, waarbij de interviewer volgens de in hoofdstuk 2 uiteengezette theorie dus de minste kans heeft op een ontwijkend antwoord, is de hypothetische vraag met een protasis waarin een mentale ruimte wordt geschetst die overeenkomt met de werkelijke wereld, met een subordinatie-integratie. Deze vorm gaat in het corpus gepaard met de indicator 'als' en het ontbreken van een indicator. Het continuüm is als volgt opgebouwd: allereerst is gekeken naar hoeveel moeite het de geïnterviewde kost om zich in te leven in de verschillende hypothetische gradaties, of hoeveel moeite het kost om deze mentale ruimte te verwerpen. Wanneer het een geïnterviewde mogelijk weinig moeite kost om zich in te leven in een mentale ruimte of juist veel moeite om een mentale ruimte te ontkennen, zal hij/zij wellicht minder snel met een ontkennend antwoord kunnen komen.

In 4.5 is reeds besproken welke afwegingen zijn gemaakt in het bepalen van welke categorieën zwaarder wegen dan anderen in dit hypothetische continuüm. Hierbij zou het voor een geïnterviewde het gemakkelijkst zijn om zich in te leven in een mentale ruimte die overeenkomt met de werkelijke wereld. Dit lijkt voor de hand te liggen. Een werkelijke toestand kan moeilijker worden ontkend door de geïnterviewde, omdat dit nu eenmaal objectief waar is. Daarbij zorgt deze waarheid er misschien ook voor dat het

langs de andere kant voor de geïnterviewde weinig moeite kost om zich in te leven in deze mentale ruimte.

Na vragen met een mentale ruimte in de protasis die overeenkomt met de werkelijkheid, zouden vragen met een protasis die een conditionele taalhandeling bevatten het meest effectief zijn. Doordat de mentale ruimte die in de protasis wordt geschetst nauwelijks te herkennen is als mentale ruimte waar de geïnterviewde zich actief moet inleven, kost het veel moeite om deze mentale ruimte te extraheren uit de vraag en deze te ontkennen. Daarnaast riskeert de geïnterviewde zelf gezichtsverlies wanneer hij/zij deze (beleefde) vraag niet beantwoordt.

Voor vragen met in de protasis een relevantieconditioneel zou ook gezegd kunnen worden dat het voor de geïnterviewde moeilijk is om de mentale ruimte uit de protasis te herkennen als mentale ruimte waarin hij/zij zich actief moet inleven. Vragen met een relevantieconditioneel zijn hier als net iets minder effectief beoordeeld, omdat bij het niet beantwoorden hiervan minder duidelijk gezichtsverlies wordt geriskeerd door de geïnterviewde.

Vragen met een zuiver hypothetische mentale ruimte in de protasis zijn voor de geïnterviewde misschien gemakkelijker te ontkennen dan de hierboven beschreven vragen. Dit zou kunnen komen doordat de mentale ruimte die in de protasis staat duidelijk herkenbaar is als mentale ruimte waarin de geïnterviewde zich moet verplaatsen om de vraag te beantwoorden. Deze mentale ruimte is vervolgens ook nog eens zuiver hypothetisch, waardoor niet te zeggen is of deze ooit zal overeenkomen met de werkelijkheid. Er is waarschijnlijk dus echt welwillendheid nodig van de geïnterviewde om zich in te leven in de mentale ruimte en op die manier de vraag te beantwoorden. Doordat niet duidelijk is of de mentale ruimte ooit overeen zal komen met de werkelijke wereld kost het de geïnterviewde wellicht moeite om zich in te leven in deze mentale ruimte. Daarnaast is het hierdoor ook mogelijk om de mentale ruimte uit de protasis te verwerpen.

Tot slot zouden dan vragen met in de protasis een mentale ruimte met een subjunctief karakter de geïnterviewde de meeste moeite kosten. De geschetste mentale ruimte waarin de geïnterviewde zich moet verplaatsen, komt hier niet overeen met de werkelijke wereld en is dus objectief gezien onwaar. Hierdoor zou er mogelijk veel welwillendheid nodig zijn van de geïnterviewde. Omdat het de geïnterviewde, wanneer dit waar is, veel moeite kost om zich in te leven in de mentale ruimte en weinig moeite om deze mentale ruimte te verwerpen, is de kans dat de geïnterviewde geen antwoord geeft op de vraag het grootst.

Na de hypothetische gradaties, zijn ook de verschillende typen syntactische integratie meegenomen in het schalen van de verschillende verschijningsvormen van de hypothetische conditionele vragen uit het corpus. Hierbij is subordinatie als mogelijk meest effectief geclassificeerd. De reden hiervoor is dat bij subordinatie de protasis voor de geïnterviewde aanvoelt als een zinsdeel in de matrixzin in plaats van een aparte (bij)zin bij deze matrixzin. Hierdoor kost het de geïnterviewde veel moeite om deze protasis en de mentale ruimte die hierin wordt geschetst te extraheren uit de complete

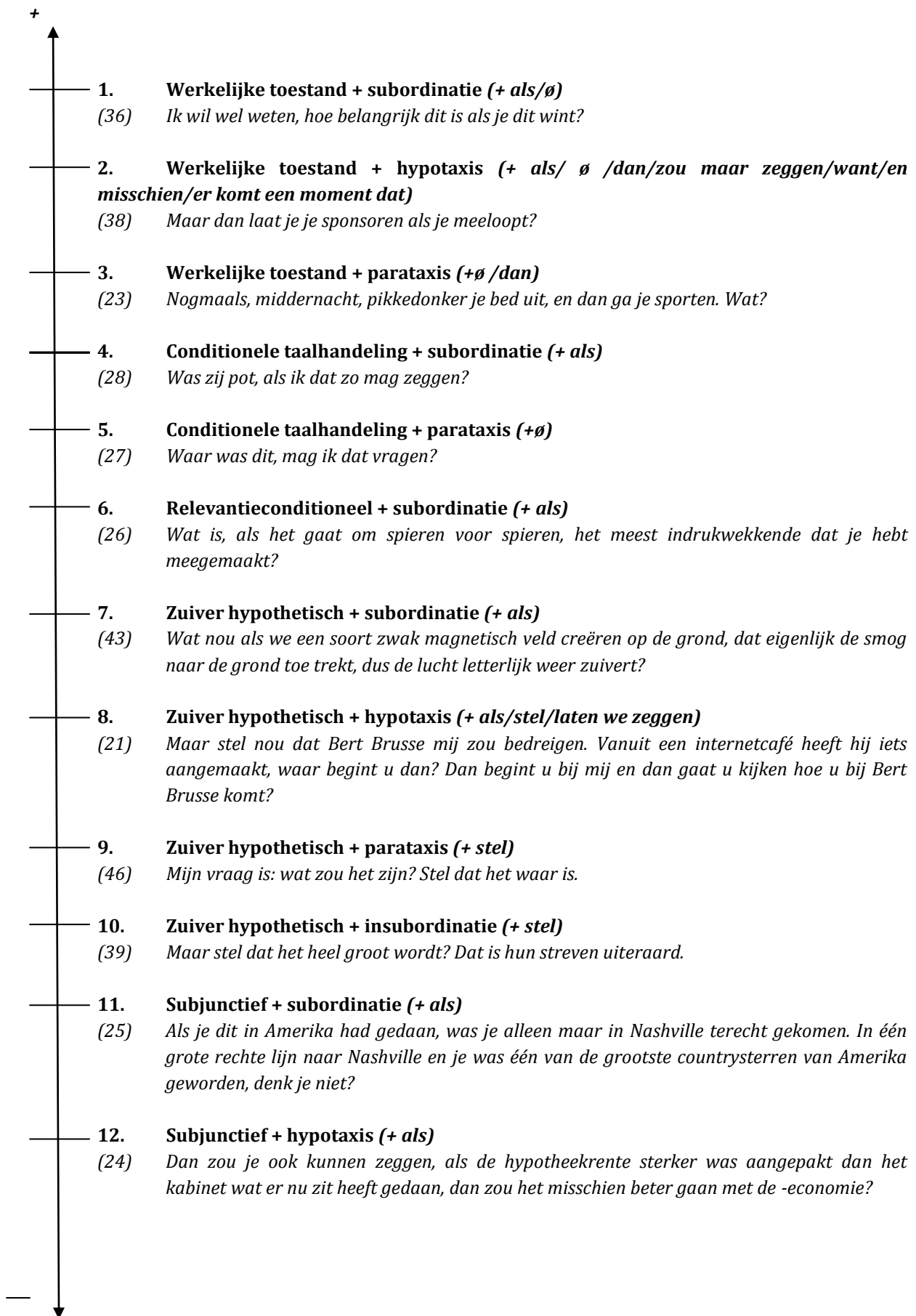
vraag. Zoals eerder is uiteengezet, is de geïnterviewde hierdoor wellicht minder bezig met een beslissing maken over wat hij/zij zal doen met de sturing van de interviewer en kan het zo zijn dat de welwillendheid van de geïnterviewde een kleinere rol speelt bij het beantwoorden van de vraag.

Na subordinatie wordt hier de hypothese aangenomen dat hypotaxis het meest effectief is. Doordat bij deze vorm van zinsintegratie, in tegenstelling tot parataxis, de protasis en de matrixzin met de apodosis nog een mate van syntactische integratie hebben, kost het de geïnterviewde nog moeite om de protasis los te halen van de matrixzin om de mentale ruimte uit deze protasis te ontkennen. Parataxis zou vervolgens het minst effectief zijn, omdat de geïnterviewde hier heel gemakkelijk de losse protasis zou kunnen beschouwen en de mentale ruimte die hierin wordt geschetst kan ontkennen. Ik voorspel dat hoe gemakkelijker de geïnterviewde de sturende mentale ruimte kan identificeren, des te groter de rol van de welwillendheid van de geïnterviewde wordt bij het beantwoorden van de vraag.

In het continuüm zijn de hier bovenstaande factoren alleen meegenomen voor de verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag die in het corpus voorkomen. Vormen die theoretisch wel mogelijk zouden kunnen zijn, maar die niet teruggevonden zijn in het corpus zijn dus niet terug te vinden in het continuüm. Naast de hypothetische gradaties en de typen syntactische integratie is ook weergegeven welke indicatoren voorkomen bij een bepaalde vorm. Daarnaast is voor elke vorm een voorbeeld weergegeven in het continuüm. Er is gekozen om de verschillende indicatoren niet mee te nemen als factoren die bepalen op welke plaats een bepaalde vorm in dit hypothetische continuüm komt, omdat hier niet echt iets over te zeggen valt naar aanleiding van dit corpusonderzoek. Het lijkt er op dat 'als' hierbij de zwakste indicator is, omdat er genoeg voorbeelden te vinden zijn van ontkenningen van als-vragen ('Op als-vragen geef ik geen antwoord.'). Omdat hier echter geen evidentie voor is, is besloten dit niet mee te nemen in het continuüm.

Eventuele toevoegingen die de geïnterviewde overtuigen om zich in te leven in de hypothetische situatie zijn ook niet meegenomen in het continuüm. De hypothese is dat een vraag hierdoor altijd effectiever wordt, ongeacht waar de vorm van deze vraag zich bevindt in het continuüm.

Natuurlijk is het continuüm uit figuur 4 puur hypothetisch en is de rangschikking problematischer dan in het continuüm lijkt. Zoals eerder uiteengezet, spreken verschillende eigenschappen elkaar tegen en kan een bepaalde vorm hypothetisch gezien heel effectief zijn binnen de ene categorie (bijvoorbeeld 'hypothetische gradatie') en helemaal niet effectief zijn binnen de andere (bijvoorbeeld 'syntactische integratie'). De verschillen in mogelijke effectiviteit zijn waarschijnlijk ook niet groot wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het verschil tussen nummer 1 en nummer 2, maar de hypothese is dat tussen bijvoorbeeld 1 en 9 wel degelijk een effectiviteitsverschil zou kunnen zitten, waarbij de kans op een ontwijkend antwoord bij een vraag met de vorm uit 1 kleiner is dan de kans op een ontwijkend antwoord bij een vraag met de vorm uit 9.

Figuur 4. Hypothetisch effectiviteitscontinuüm

5.2 | Het effectiviteitscontinuüm in de praktijk

Het continuüm in figuur 1 is gebaseerd op de theorie die in hoofdstuk 2 is besproken. Het vormt een hypothese over de daadwerkelijke effectiviteit van verschillende vormen van de hypothetische vraag die in de praktijk in interviews gebruikt worden. Om te bepalen of deze hypothese juist is, zal grootschaliger onderzoek gedaan moeten worden. Wanneer gekeken wordt naar de antwoorden die de geïnterviewden geven op de vragen uit het corpus, blijkt dat er in slechts drie van de gevallen sprake is van een ontkenning of ontkrachting van de mentale ruimte uit de protasis. De voorbeelden met bijbehorende antwoorden staan hieronder.

- (23) Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?

Antwoord: "Ja dat weet ik niet, misschien ben ik daar te eigenwijs voor, in dat land te zijn."

- (46) Mijn vraag is: wat zou het zijn? Stel dat het waar is.

*Antwoord: "*gelach* We zijn journalisten, toch, het is toch niet zo dat we een potje gaan lopen verzinnen"*

- (49) Maar stel nou, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.

Antwoord: "Nee, want als die plekken er onverhoopt niet zouden komen, maar nogmaals, een man een man, een woord een woord, en dit zijn wel afspraken die aan de sociale koortstafel zijn gemaakt."

Voorbeeld (23) is een subjunctieve vraag met een subordinatie-integratie. Voorbeeld (46) en (49) zijn voorbeelden van indicatieve vragen met een hypotaxis-integratie. Alle drie deze voorbeelden zitten in het hypothetische continuüm aan de onderkant van de schaal, respectievelijk op plaats 10 en plaats 8.

Er komt het corpus één hypothetische vraag voor die als retorische vraag bedoeld was en waarop er geen reactie, antwoord of discussie volgde. Dit was de volgende:

- (66) Nou ben ik wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy, ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen

die in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je, als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die mand zelf. Dus ben ik ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren? Het wordt heel spannend.

Deze vraag lijkt een beetje op de retorische hypothetische vraag die Rhee (2013) beschrijft in zijn artikel, waarbij de spreker een retorische (hypothetische) vraag stelt aan de luisteraar en deze vervolgens zelf beantwoordt.

Op de overige vragen uit het corpus gaf de geïnterviewde gewoon antwoord of kwam er een discussie op gang die relevant was bij de betreffende vraag. Dit is op zich niet zo verwonderlijk, omdat je als geïnterviewde als het ware een verplichting aangaat wanneer je je laat interviewen. Wanneer een geïnterviewde een vraag weigert te beantwoorden, schendt hij/zij de (onuitgesproken) afspraak tussen de interviewer en hem/haar. Dit zorgt voor (dreigend) gezichtsverlies. Wellicht worden in andere situaties vaker ontkennende antwoorden gegeven op hypothetische vragen. Grootschaliger (corpus)onderzoek hiernaar zou hierover uitsluitsel kunnen geven.

6 | Conclusie en discussie

Het effectiviteitscontinuüm uit deze scriptie is een theoretisch model, gebaseerd op voorbeelden uit gesproken taal die in een interview- of discussiesetting voorkomt. Het vormt een hypothese over de effectiviteit van verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag. Deze hypothese dient echter nog verder getoetst te worden aan de hand van verdere onderzoeken. Volgens het theoretische continuüm zou een interviewer het best een hypothetische vraag stellen met een protasis die overeenkomt met de werkelijke wereld en die een hoge mate van syntactische integratie heeft. Dit is natuurlijk niet altijd mogelijk. Wanneer een interviewer wil vragen naar een hypothetische situatie, zou hij volgens dit hypothetische model het best kiezen voor een vraag met een subordinatie-integratie. Wanneer een interviewer de kans zo klein mogelijk wil houden dat de geïnterviewde geen antwoord geeft op zijn/haar hypothetische vraag, zou het dus raadzaam kunnen zijn om een vraag te stellen die zo dicht mogelijk bij de situatie in de werkelijke wereld staat en waarbij de protasis en de apodosis syntactisch zo veel mogelijk met elkaar zijn vervlochten. Over welke indicatoren het best gebruikt kunnen worden, kan naar aanleiding van deze studie niets worden gezegd.

Het huidige onderzoek is met name inventariserend en hypothese-vormend geweest. Dit heeft te maken met het feit dat er op dit moment nog vrijwel geen onderzoek is gedaan op het gebied van hypothetische conditionele vragen en het gebrek aan een corpus en relevante data. Het (deels) speculatieve karakter van de conclusies die hier zijn geformuleerd, komt hieruit voort.

De corpusanalyse die in deze scriptie is uitgevoerd kent een aantal beperkingen. In de methodeverantwoording is al vermeld dat betrouwbaarheid van de gehanteerde methodiek om het corpus samen te stellen niet honderd procent is, doordat de programma's door slechts één persoon zijn bekeken en getranscribeerd. Het kan zijn dat er voorkomens van de hypothetische conditionele vraag over het hoofd zijn gezien. Om dit zo veel mogelijk te voorkomen, is bij het kijken naar de programma's de ondertiteling voor doven en slechthorenden aangezet, waardoor de gesproken taal zowel auditief als visueel werd geanalyseerd, maar wellicht zijn er toch een aantal vormen van de hypothetische conditionele vraag gemist.

Het voorkomen van de hypothetische vraag lijkt af te hangen van het onderwerp van het interview of de discussie. In deze scriptie zijn om dit zo veel mogelijk te compenseren in totaal twintig afleveringen bekeken en geanalyseerd, maar het is mogelijk dat dit niet voldoende is. In drie van de twintig afleveringen kwam de hypothetische conditionele vraag geen enkele keer voor. Wanneer er een vervolganalyse wordt gedaan, zou dit grootschaliger kunnen worden aangepakt, misschien ook met andere programma's dan 'De Wereld Draait Door' en 'Pauw en Witteman'.

In hoeverre de verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag persoonsgebonden zijn, is in deze scriptie niet onderzocht. Om deze variabele enigszins weg te filteren, is gekozen voor twee verschillende programma's, maar meer programma's zou idealer zijn geweest. Hier kan in een vervolgonderzoek rekening mee worden gehouden.

In deze studie is uit gegaan van een effect van de vorm van een vraag op de effectiviteit ervan. Hierbij is geen rekening gehouden met de inhoud van deze vraag. Deze inhoud kan natuurlijk wel van invloed zijn op hoe de geïnterviewde de vraag beoordeelt en of hij/zij deze vraag beantwoordt of niet. Een vraag over een onderwerp dat gevoelig ligt, wordt waarschijnlijk met minder enthousiasme en welwillendheid ontvangen dan een vraag over een luchtig onderwerp. In eventuele vervolgstudies kan dit aspect wellicht worden meegenomen.

Het effectiviteitscontinuüm dat voort is gekomen uit deze studie is een hypothetisch model gebaseerd op de theorie die in hoofdstuk 2 aan bod is gekomen. In hoeverre dit model een correcte afspiegeling is van de werkelijke effectiviteit van verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag, is aan de hand van deze studie niet te bepalen. Hiervoor is een grootschaligere corpusanalyse nodig, waarin meer gesproken taal wordt geanalyseerd. Het kan daarnaast zo zijn dat er in dit continuüm bepaalde vormen ontbreken die in de praktijk wel voorkomen, maar niet in het corpus zijn opgenomen, omdat ze in de geanalyseerde data niet voorkwamen.

De notie 'effectiviteit' is een lastige wanneer deze niet wordt getoetst aan de werkelijkheid. Toch is het gebruik van deze term zonder het toetsen hiervan niet nieuw. In de pragma-dialectiek wordt deze term ook vaak gebruikt zonder dat deze wordt getoetst, zoals ook blijkt uit het volgende citaat :

“De notie ‘strategisch manoeuvreren’ is, ondanks wellicht de schijn van het tegendeel, een strikt analytische notie die ontwikkeld is om een adequate analyse en kritische beoordeling van argumentatieve teksten mogelijk te maken: het is beslist geen empirisch begrip waarmee gepretendeerd wordt een beschrijving en verklaring te geven van de manier waarop normale taalgebruikers in de discussiepraktijken van alledag trachten een zo effectief mogelijke overtuigingspoging te doen binnen de grenzen van dialectische rationaliteit.” (Van Eemeren, Garssen en Meuffels, 2010: 50)

Het zou echter wel mogelijk kunnen zijn om de daadwerkelijke effectiviteit van de verschillende hypothetische vragen uit dit corpus en het hypothetische continuüm te onderzoeken aan de hand van een experimenteel onderzoek. Verschillende vormen van een hypothetische vragen met dezelfde inhoud, zouden bijvoorbeeld aangeboden kunnen worden aan verschillende proefpersonen. Doordat de inhoud van de verschillende vragen hetzelfde blijft, maar de vorm steeds verschilt, kan getoetst worden bij welke vorm de participanten meer moeite hebben om zich in te leven in de mentale ruimte uit de protasis, bijvoorbeeld door de reactietijd van de participanten te meten en te vergelijken. Op deze manier is het toch mogelijk om iets concreets te weten te komen over de effectiviteit van verschillende vormen van de hypothetische conditionele vraag.

Tot slot zou de bewering van Van Waveren (2004) dat de hypothetische vraag binnen de zacht-directieve interviewstijl past wellicht genuanceerd moeten worden. Aan de hand van een aantal voorbeelden uit het corpus zou de hypothese kunnen worden gevormd dat deze vragen meer lijken op vragen die horen bij de hard-directieve interviewstijl dan op vragen die binnen de zacht-directieve interviewstijl passen. Het feit dat hypothetische conditionele vragen negatief geëvalueerd kunnen worden door de geïnterviewde en dat deze geïnterviewde soms zelfs antwoord weigert te geven, is hier een goede aanwijzing voor. In hoeverre hypothetische vragen hard-directief of zacht-directief kunnen zijn, zal aan de hand van een corpusanalyse onderzocht kunnen worden. Hiervoor zou eventueel het corpus gebruikt kunnen worden dat samengesteld is voor deze scriptie, eventueel met een uitbreiding. Deze analyse valt echter buiten het doel van deze scriptie.

Bibliografie

- Anscombe, J.-C. & Ducrot, O.** (1983). *L'argumentation dans la langue*. Liège: Pierre Mardaga.
- Anscombe, J.-C. & Ducrot, O.** (1989). Argumentativity and informativity. In: M. Meyer (red.), *From metaphysics to rhetoric* (p. 71 -87). Dordrecht: Kluwer.
- Bennett, J.** (2003). *A Philosophical Guide to Conditionals*. Oxford: Clarendon Press.
- Biagi, S.** (1992). *Interviews that Work. A practical guide for journalists*. Belmont: Wadsworth.
- Boogaart, R.** (2010). De glazen bol van Matthijs van Nieuwkerk. *Vaktaal* 4 (jrg. 23)
- Boogaart, R. & Verheij, K.** (2013). Als dát geen insubordinatie is! De pragmatiek van zelfstandige conditionele zinnen. *Honderd jaar taalwetenschap. Artikelen aangeboden aan Saskia Daalder bij haar afscheid van de Vrije Universiteit*. Theo Janssen & Jan Noordegraaf (red.). Amsterdam, St. Neerlandistiek VU & Münster, Nodus Publikationen, 13-28.
- Brown, P. & Levinson, S.** (1987). *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Copi, I.M.** (1972). *Introduction to logic*. Vierde druk. New York: Macmillan Publishing Co.
- Dancygier, B. & Sweetser, E.** (2005). *Mental Spaces in Grammar. Conditional constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fortuin, E. & Boogaart, R.** (2009). Imperative as conditional: From constructional to compositional semantics. *Cognitive Linguistics* 20-4, 641-673.
- Gerlofs, J.M.** (2009). *The Use of Conditionals in Argumentation. A proposal for the analysis and evaluation of argumentatively used conditionals*. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Hopper, P.J. & Traugott, E. Closs** (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson-Laird, P.N.** (1986). Conditionals and Mental Models. In: E.C. Traugott, A. ter Meulen, J. Snitzer Reilly and C.A. Ferguson (eds.), 55-75.
- Meulenberg, M.** (2009). *Van vragen to verslagen. Handleiding voor interviewers*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Pander Maat, H.** (1994). *Tekstanalyse*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Rhee, S.** (2014). "I know you are not, but if you were asking me": On emergence of discourse markers of topic presentation from hypothetical questions. *Journal of Pragmatics* 60, 1-16.
- Searle, J.R.** (2005). What is an institution? *Journal of institutional economics* 1 (1), 1-22.
- Searle, J.R.** (1969). *Speech Acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J.R.** (1968). *The construction of social reality*. New York: Free Press.
- Sweetser, E.** (1990). *From etymology to pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Van Belle, W.** (1997). Conditionele zinnen: een continuüm van een dialogisch over een argumentatief naar een logisch verband. In *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 19, 215-224.
- Van Eemeren, F., Garsen, B. & Meuffels, B.** (2010). De uitgebreide pragmadiactische argumentatietheorie empirisch geïnterpreteerd. In *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 32, 49-62.
- Van der Auwera, J.** (1986). Conditionals and speech acts. In *Traugott et al. (Eds.)*, 197-214.
- Verhagen, A.** (2005). *Constructions of Intersubjectivity. Discourse, Syntax and Cognition*. Oxford: Oxford University Press
- Vroemen, J.** (1989). *Het journalistieke interview. De vraag- en antwoordmethode in de media*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Van Waveren, M.** (2004). *Interviewen. Onthullend en respectvol*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Appendix A: Lijst van programma's en hypothetische vragen

De Wereld Draait Door

21 oktober 2013	22 oktober 2013	23 oktober 2013	24 oktober 2013	25 oktober 2013
Als je onder de 18 bent, dan denk ik ook, moet je dit willen?	Wat zou u dan tegen haar zeggen? Want ze komt naar Nederland...	Wat nou als we een soort zwak magnetisch veld creëren op de grond, dat eigenlijk de smog naar de grond toe trekt, dus de lucht letterlijk weer zuivert.	Als ik dit nou ga proberen, om uit mijn hokje te stappen, mijn misschien wel zelfgebouwde of misschien wel cultureel opgelegde weet ik veel hokje, wat gebeurt er dan? Kan ik dat? Wil ik dat? Moet ik dan misschien huilen? Of tot hoever kom ik?	Is er een kans dat je ooit een plaat gaat maken, dat zou mij zo ontzettend veel plezier doen, en misschien mogen we inmiddels verzoekjes indienen, zo'n plaat als Johnny Cash maken?
Waar was dit, mag ik dat vragen?	Het nieuws is dat de Amerikaanse kunstenaar Longberg beelden en geluiden van de aarde wil verzamelen en zenden naar het computergeheugen van de ruimtesonde 'New Horizons' die al sinds 2006 op weg is naar Pluto. Er wordt 100 mb ruimte voor vrijgemaakt. Flessenpost voor buitenaards leven. Dat spreekt tot de verbeelding. Een visitekaartje van de mensheid zou je kunnen zeggen. Wat zouden we dan sturen? Wat moeten ze horen? Wat moeten ze zien? We vragen het filosoofe-publiciste Stine Jensen, Dominee Gremdaat en de directeur van het Gemeentemuseum in Den Haag, Benno Tempel. Een fascinerende vraag, toch?		Is het een documentaire geworden, want jullie beginnen aan een avontuur wat ongewis is, voor hetzelfde geld zeggen jullie halverwege, misschien was het dan geen documentaire geworden, ik heb er geen zin in of op het moment supreme ik kan het toch niet, alles is in gereedheid gebracht, maar het lukt gewoon niet. Had allemaal gekund he?	Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?
Maar als je nou nummer één bent heb je wel een probleem, want wat nu?	En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden. Dan zien ze dit. Wat leert dit die aliëns over de mensheid?			

Was zij pot? Als ik het zo mag zeggen?
Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?
Maar dan laat je je sponsoren als je meeloopt?
Wat is, als het gaat om spieren voor spieren, het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?
Als je daar dan zo staat, met al die mensen, dan vraag je jezelf af: waar zijn we dan mee bezig?
Denkt u wel eens Louis, zittend op de bank, bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?

2 december 2013	3 december 2013	4 december 2013	5 december 2013	6 december 2013
Je moest echt lachen om dat script? Je leest dat script, dan is het nog kurkdroog ook, en dan?	Wat is het volgende project als het gaat om de hoge wetenschap en de dure publicaties?	Als er al een onderzoek gedaan wordt, waarom zou dat dan niet gewoon via de regering zijn gelopen? Nu is het buiten de regering om gelopen.	-	-
Maar als het echt een succes wordt, dan gaan ze toch nooit meer weg? Dan hebben ze hun Utopia gevonden. En dan?	Welke vraag wil jij beantwoord zien? Als je nu weet, er komt een avond Lubbers, wat wil je dan horen?	Mijn vraag is: Wat zou het zijn, stel dat het waar is?		
	Is 50 minuten niet te kort, als je twaalf jaar, je begint met het koningsdrama?			
	Wat wordt de sound van 2014 als het gaat om de Nederlandse muziek?			

Pauw en Witteman

31 oktober 2013	6 november 2013	13 november 2013	14 november 2013	15 november 2013
Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk, met technische middelen, achterhalen om wie het gaat?	Dus als er ooit mensen deze kant op komen, of althans, dan denken ze dat ze in een hele beschaafde omgeving treffen als ze hier landen?	Maar stel dat dat heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.	Marieke, als we nu zeggen dat het dus ongeveer een beetje zo is zoals het ging en zoals het misschien nog een tijd zal gaan, dan is de vraag natuurlijk: wat voor invloed heeft alles wat Henk Nijboer en de zijnen doen in de Tweede Kamer, en de regering nog belangrijker natuurlijk, om ons, om te zorgen dat het beter met ons land gaat?	Stel, je hebt een klas van 30 leerlingen, gemiddeld, en er zijn twee buitengewone talenten bij. Wat kunnen die buitengewone talenten dan nu niet, wat ze straks wel kunnen als u het beleid kan aanpassen?
Maar stel dat je naar een internetcafé gaat en je maakt daar een twitteraccount aan, dan zal het moeilijk zijn voor u denk ik?	Maar als je een microfoon buiten zou kunnen hangen, dan hoor je, registreer je...?	Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder, wat was dat voor jongen?	Dan zou je ook kunnen zeggen, als de hypotheekrente sterker was aangepakt dan het kabinet wat er nu zit heeft gedaan, dan zou het misschien beter gaan met de economie?	Wat gaat er dan gebeuren als u nu zit met die twee leerlingen in uw klas? Die docent is bezig met die dertig leerlingen daaronder, niet met die twee, wat gebeurt er dan als u uw zin krijgt?
Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?	Maar heeft het dan ook zo, als je zoveel andere dingen aan je hoofd hebt, is het dan ook echt wel een soort helend proces om je echt te richten op het rennen?	Er komt toch een moment dat de sprong naar de grote criminaliteit wordt gemaakt, met Willem Holleeder, Cor van Hout en nog de andere broer van jullie, hoe heet 'ie, en jullie hebben niks in de gaten?	Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?	
ou maar zeggen zeggen, als nu de Rabobank in het nieuws is, en je kunt overal in de krant lezen de enorme verontwaardiging die er is over topbestuurders daar hebben gehandeld, of niet hebben gehandeld, beter gezegd, let u daar dan speciaal op?	Voorlopig zijn er nog heel veel Chinezen beschikbaar voor de arbeidsmarkt, dus als dat de oorzaak van de crisis is, dan ziet het er somber uit, of is er nog een medicijn beschikbaar?	Zijn jullie nou ook bezig, als zoiets gebeurt, dat jullie ook denken: wij gaan alles op alles zetten om er achter te komen wie het gedaan heeft?		
Hoe vaak wordt er een arrestatie verricht of een werkelijke straf opgelegd, als je het hebt over 200 bedreigende tweets per dag.				
Maar hoe gaat dat dan? Ik bedoel,				

jij zit voor twitter, en hoe gaat dat dan? Mensen zeggen 'vuile tyfushoer' tegen mij, 'vuile relnicht' tegen hem, maar hoe werkt dat? Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?
Als je ons nu zo hoort reageren, denk je dan niet: berouw is hier wel op zijn plaats?
Mogen we nog even terug naar de schrijftafel gaan? Nog even naar dat moment, want je zegt: ik zag er altijd tegenop, ik dacht misschien kan ik het wel niet en dan zit ik daar op maandag ochtend, dan ben ik drie maanden verder en dan ja, dan weet ik nog niet of het wat is. Wat doe je dan eigenlijk als je niet weet wat het is?
Maar je stuurt zo'n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het dan, staan er dan alleen maar een duimpje en een vliindertje bij dat het goed is?

2 december 2013	3 december 2013	4 december 2013	5 december 2013	6 december 2013
En als ze dat niet doen, wat gebeurt er dan?	Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u (andere meneer) dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin daar altijd vanaf hebben moeten weten?	Maar ik neem aan dat als Broertjes dat had willen ontkennen, dan had hij dat ook prima kunnen doen?	Nou ben ik wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy, ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen die in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het	-

			<p>perspectief van Afrika, weet je, als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die mand zelf. Dus ben ik ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren? Het wordt heel spannend.</p>
<p>Maar stel nou, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.</p>	<p>Wilt u weer in Nederland gaan wonen, als de zaak weer een beetje op orde is?</p>	<p>Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten, hoever is dat?</p>	
<p>Maar, er zit hier een groot werkgever aan tafel, Reinout Oerlemans, ik weet even niet in welk genre van jouw grote bedrijf, maar laten we zeggen: er komen mensen met een beperking, die via zo'n afspraak. Dan moeten andere mensen die al bij jou werken, moeten die mensen gaan begeleiden. Zijn die mensen daarvoor gekwalificeerd eigenlijk?</p>	<p>Hoe is dat nu, want ik kan me voorstellen, als je nu allemaal dezelfde boot hebt, kun je bij wijze van spreken afspreken: we zorgen dat er weer een oven aan boord staat. Of iets anders. Je mag weer wat gewicht inbrengen omdat iedereen dan hetzelfde gewicht aan boord heeft?</p>	<p>Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?</p>	
<p>En nu zegt u, als er na een jaar blijkt dat er te weinig geld voor is, dan...?</p>			
<p>Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is als je dit wilt? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?</p>			
<p>En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen. En hoe ver is de horizon dan?</p>			

Appendix B: classificatie aan de hand van hypothetische gradaties

Indicatief	Werkelijke toestand	Subjunctief	Relevantieconditioneel	Conditionele taalhandeling
En als ze dat niet doen, wat gebeurt er dan?	Als je onder de 18 bent, dan denk ik ook, moet je dit willen?	Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?	Wat is, als het gaat om spieren voor spieren, het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?	Waar was dit, mag ik dat vragen?
En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden, dan zien ze dit, wat leert dit die aliëns over de mensheid?	Maar als je nou nummer één bent heb je wel een probleem, want wat nu?	Dan zou je ook kunnen zeggen, als de hypotheekrente sterker was aangepakt dan het kabinet wat er nu zit heeft gedaan, dan zou het misschien beter gaan met de economie?	Wat is het volgende project als het gaat om de hoge wetenschap en de dure publicaties?	Was zij pot, als ik het zo mag zeggen?
Wat nou als we een soort zwak magnetisch veld creëren op de grond, dat eigenlijk de smog naar de grond toe trekt, dus de lucht letterlijk weer zuivert.	Wat zou u dan tegen haar zeggen? Want ze komt naar Nederland...	Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?	Wat wordt de sound van 2014 als het gaat om de Nederlandse muziek?	
Als ik dit nou ga proberen, om uit mijn hokje te stappen, mijn misschien wel zelfgebouwde of misschien wel cultureel opgelegde weet ik veel hokje, wat gebeurt er dan? Kan ik dat? Wil ik dat? Moet ik dan misschien huilen? Of tot hoever kom ik?	Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?	Maar ik neem aan dat als Broertjes dat had willen ontkennen, dan had hij dat ook prima kunnen doen?	Hoe vaak wordt er een arrestatie verricht of een werkelijke straf opgelegd, als je het hebt over 200 bedreigende tweets per dag.	
Is er een kans dat je ooit een plaat gaat maken, dat zou mij zo ontzettend veel plezier doen, en misschien mogen we inmiddels verzoekjes indienen, zo'n plaat als Johnny Cash maken?	Maar dan laat je je sponsoren als je meeloopt?			
Maar als het echt een succes wordt, dan gaan ze toch nooit meer weg? Dan hebben ze hun Utopia gevonden. En dan?	Als je daar dan zo staat, met al die mensen, dan vraag je jezelf af: waar zijn we dan mee bezig?			

<p>Als er al een onderzoek gedaan wordt, waarom zou dat dan niet gewoon via de regering zijn gelopen? Nu is het buiten de regering om gelopen. Mijn vraag is: Wat zou het zijn, stel dat het waar is?</p>	<p>Denkt u wel eens Louis, zittend op de bank, bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?</p>
<p>Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk met technische middelen achterhalen om wie het gaat?</p>	<p>Is het een documentaire geworden, want jullie beginnen aan een avontuur wat ongewis is, voor hetzelfde geld zeggen jullie halverwege, misschien was het dan geen documentaire geworden, ik heb er geen zin in of op het moment supreme ik kan het toch niet, alles is in gereedheid gebracht, maar het lukt gewoon niet. Had allemaal gekund he?</p>
<p>Maar stel dat je naar een internetcafé gaat en je maakt daar een twitteraccount aan, dan zal het moeilijk zijn voor u denk ik?</p>	<p>Je moest echt lachten om dat script? Je leest dat script, dan is het nog kurkdroog ook, en dan?</p>
<p>Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?</p>	<p>Welke vraag wil jij beantwoord zien? Als je nu weet, er komt een avond Lubbers, wat wil je dan horen?</p>
<p>Dus als er ooit mensen deze kant op komen, of althans, dan denken ze dat ze in een hele beschaafde omgeving treffen als ze hier landen?</p>	<p>Is 50 minuten niet te kort, als je twaalf jaar, je begint met het koningsdrama...?</p>

<p>Maar als je een microfoon buiten zou kunnen hangen, dan hoor je, registreer je...?</p>	<p>Zou maar zeggen zeggen, als nu de Rabobank in het nieuws is, en je kunt overal in de krant lezen de enorme verontwaardiging die er is over topbestuurders daar hebben gehandeld, of niet hebben gehandeld, beter gezegd, let u daar dan speciaal op?</p>
<p>Voorlopig zijn er nog heel veel Chinezen beschikbaar voor de arbeidsmarkt, dus als dat de oorzaak van de crisis is, dan ziet het er somber uit, of is er nog een medicijn beschikbaar?</p>	<p>Maar hoe gaat dat dan? Ik bedoel, jij zit voor twitter, en hoe gaat dat dan? Mensen zeggen 'vuile tyfushoer' tegen mij, 'vuile relnicht' tegen hem, maar hoe werkt dat? Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?</p>
<p>Maar stel dat dat heel groot wordt? dat is hun streven uiteraard...</p>	<p>Als je ons nu zo hoort reageren, denk je dan niet: berouw is hier wel op zijn plaats?</p>
<p>Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?</p>	<p>Mogen we nog even terug naar de schrijftafel gaan? Nog even naar dat moment, want je zegt: ik zag er altijd tegenop, ik dacht misschien kan ik het wel niet en dan zit ik daar op maandag ochtend, dan ben ik drie maanden verder en dan ja, dan weet ik nog niet of het wat is. Wat doe je dan eigenlijk als je niet weet wat het is?</p>

<p>Het nieuws is dat de Amerikaanse kunstenaar Longberg beelden en geluiden van de aarde wil verzamelen en zenden naar het computergeheugen van de ruimtesonde 'New Horizons' die al sinds 2006 op weg is naar Pluto. Er wordt 100 mb ruimte voor vrijgemaakt. Flessenpost voor buitenaards leven. Dat spreekt tot de verbeelding. Een visitekaartje van de mensheid zou je kunnen zeggen. Wat zouden we dan sturen? Wat moeten ze horen? Wat moeten ze zien? We vragen het filosofe-publiciste Stine Jensen, Dominee Gremdaat en de directeur van het Gemeentemuseum in Den Haag, Benno Tempel. Een fascinerende vraag, toch?</p>	<p>Maar je stuurt zo'n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het dan, staan er dan alleen maar een duimpje en een vliindertje bij dat het goed is?</p>
<p>Marieke, als we nu zeggen dat het dus ongeveer een beetje zo is zoals het ging en zoals het misschien nog een tijd zal gaan (<i>economie/recessie</i>), dan is de vraag natuurlijk: wat voor invloed heeft alles wat Henk Nijboer en de zijnen doen in de Tweede Kamer, en de regering nog belangrijker natuurlijk, om ons, om te zorgen dat het beter met ons land gaat?</p>	<p>Maar heeft het dan ook zo, als je zoveel andere dingen aan je hoofd hebt, is het dan ook echt wel een soort helend proces om je echt te richten op het rennen?</p>
<p>Stel, je hebt een klas van 30 leerlingen, gemiddeld, en er zijn twee buitengewone talenten bij. Wat kunnen die buitengewone talenten dan nu niet, wat ze straks wel kunnen als u het beleid kan aanpassen?</p>	<p>Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder, wat was dat voor jongen?</p>

<p>Wat gaat er dan gebeuren als u nu zit met die twee leerlingen in uw klas? Die docent is bezig met die dertig leerlingen daaronder, niet met die twee, wat gebeurt er dan als u uw zin krijgt?</p>	<p>Er komt toch een moment dat de sprong naar de grote criminaliteit wordt gemaakt, met Willem Holleeder, Cor van Hout en nog de andere broer van jullie, hoe heet 'ie, en jullie hebben niks in de gaten?</p>
<p>Maar stel nou, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.</p>	<p>Zijn jullie nou ook bezig als zoiets gebeurt dat jullie ook denken: wij gaan alles op alles zetten om er achter te komen wie het gedaan heeft?</p>
<p>Maar, er zit hier een groot werkgever aan tafel, Reinout Oerlemans, ik weet even niet in welk genre van jouw grote bedrijf, maar laten we zeggen: er komen mensen met een beperking, die via zo'n afspraak. Dan moeten andere mensen die al bij jou werken, moeten die mensen gaan begeleiden. Zijn die mensen daarvoor gekwalificeerd eigenlijk?</p>	<p>Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is als je dit wilt? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?</p>
<p>En nu zegt u, als er na een jaar blijkt dat er te weinig geld voor is, dan...?</p>	<p>En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen. En hoe ver is de horizon dan?</p>
	<p>Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u (andere meneer) dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin</p>

<p>daar altijd vanaf hebben moeten weten?</p>
<p>Hoe is dat nu, want ik kan me voorstellen, als je nu allemaal dezelfde boot hebt, kun je bij wijze van spreken afspreken: we zorgen dat er weer een oven aan boord staat. Of iets anders. Je mag weer wat gewicht inbrengen omdat iedereen dan hetzelfde gewicht aan boord heeft?</p>
<p>Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten, hoever is dat?</p>
<p>Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?</p>
<p>Nou ben ik wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy, ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen die in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je, als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die mand zelf.</p>

Dus ben ik ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren? Het wordt heel spannend.

Appendix C: Classificatie aan de hand van syntactische integratie

Parataxis	Hypotaxis	Subordinatie	Insubordinatie
Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?	En als ze dat niet doen, wat gebeurt er dan?	Was zij pot, als ik het zo mag zeggen?	Maar stel dat het heel groot wordt? Dat is hun streven uiteraard.
Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u (andere meneer) dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin daar altijd vanaf hebben moeten weten?	Als je onder de 18 bent, dan denk ik ook, moet je dit willen?	Wat is als het gaat om spieren voor spieren het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?	
Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten. Hoever is dat?	Waar was dit, mag ik dat vragen?	Maar als je nou nummer één bent heb je wel een probleem, want wat nu?	
Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?	En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden, dan zien ze dit, wat leert dit die aliëns over de mensheid?	Wat is het volgende project als het gaat om de hoge wetenschap en de dure publicaties?	
Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder. Wat was dat voor jongen?	Dan zou je ook kunnen zeggen, als de hypotheekrente sterker was aangepakt dan het kabinet wat er nu zit heeft gedaan, dan zou het misschien beter gaan met de economie?		
	Wat zou u dan tegen haar zeggen? Want ze komt naar Nederland...	Wat nou als we een soort zwak magnetisch veld creëren op de grond, dat eigenlijk de smog naar de grond toe trekt, dus de lucht letterlijk weer zuivert.	
	Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?	Wat wordt de sound van 2014 als het gaat om de Nederlandse muziek?	
	Als ik dit nou ga proberen, om uit mijn hokje te stappen, mijn misschien wel zelfgebouwde of misschien wel cultureel opgelegde weet ik veel homo-hokje, wat gebeurt er dan? Kan ik dat? Wil ik dat? Moet ik dan misschien	Hoe vaak wordt er een arrestatie verricht of een werkelijke straf opgelegd, als je het hebt over 200 bedreigende tweets per dag.	

huilen? Of tot hoever kom ik?	
Maar ik neem aan dat als Broertjes dat had willen ontkennen, dan had hij dat ook prima kunnen doen?	Denkt u wel eens Louis, zittend op de bank, bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?
Is er een kans dat je ooit een plaat gaat maken, dat zou mij zo ontzettend veel plezier doen, en misschien mogen we inmiddels verzoekjes indienen, zo'n plaat als Johnny Cash maken?	Is 50 minuten niet te kort, als je twaalf jaar, je begint met het koningsdrama...?
Maar dan laat je je sponsoren als je meeloopt?	Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?
Maar als het echt een succes wordt, dan gaan ze toch nooit meer weg? Dan hebben ze hun Utopia gevonden. En dan?	Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is als je dit wint? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?
Als je daar dan zo staat, met al die mensen, dan vraag je jezelf af: waar zijn we dan mee bezig?	Hoe is dat nu, want ik kan me voorstellen, als je nu allemaal dezelfde boot hebt, kun je bij wijze van spreken afspreken: we zorgen dat er weer een oven aan boord staat. Of iets anders. Je mag weer wat gewicht inbrengen omdat iedereen dan hetzelfde gewicht aan boord heeft?
Als er al een onderzoek gedaan wordt, waarom zou dat dan niet gewoon via de regering zijn gelopen? Nu is het buiten de regering om gelopen. Mijn vraag is: Wat zou het zijn, stel dat het waar is?	Nou ben ik wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen die in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je, als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die mand zelf. Dus ben ik ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren? Het wordt heel spannend.
Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk met technische middelen achterhalen om wie het gaat?	

Maar stel dat je naar een internetcafé gaat en je maakt daar een twitteraccount aan, dan zal het moeilijk zijn voor u denk ik?
Je moest echt lachen om dat script? Je leest dat script, dan is het nog kurkdroog ook, en dan?
Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?
Welke vraag wil jij beantwoord zien? Als je nu weet, er komt een avond Lubbers, wat wil je dan horen?
Dus als er ooit mensen deze kant op komen, of althans, dan denken ze dat ze in een hele beschaafde omgeving treffen als ze hier landen?
Maar als je een microfoon buiten zou kunnen hangen, dan hoor je, registreer je...?
Zou maar zeggen zeggen, als nu de Rabobank in het nieuws is, en je kunt overal in de krant lezen de enorme verontwaardiging die er is over topbestuurders daar hebben gehandeld, of niet hebben gehandeld, beter gezegd, let u daar dan speciaal op?
Voorlopig zijn er nog heel veel Chinezen beschikbaar voor de arbeidsmarkt, dus als dat de oorzaak van de crisis is, dan ziet het er somber uit, of is er nog een medicijn beschikbaar?
Maar hoe gaat dat dan? Ik bedoel, jij zit voor twitter, en hoe gaat dat dan? Mensen zeggen 'vuile tyfushoer' tegen mij, 'vuile relnicht' tegen hem, maar hoe werkt dat? Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?
Is het een documentaire geworden, want jullie beginnen aan een avontuur wat ongewis is, voor hetzelfde geld zeggen jullie halverwege, misschien was het dan geen

documentaire geworden, ik heb er geen zin in of op het moment supreme ik kan het toch niet, alles is in gereedheid gebracht, maar het lukt gewoon niet, had allemaal gekund he?
Als je ons nu zo hoort reageren, denk je dan niet: berouw is hier wel op zijn plaats?
Mogen we nog even terug naar de schrijftafel gaan? Nog even naar dat moment, want je zegt: ik zag er altijd tegenop, ik dacht misschien kan ik het wel niet en dan zit ik daar op maandag ochtend, dan ben ik drie maanden verder en dan ja, dan weet ik nog niet of het wat is. Wat doe je dan eigenlijk als je niet weet wat het is?
Het nieuws is dat de Amerikaanse kunstenaar Longberg beelden en geluiden van de aarde wil verzamelen en zenden naar het computergeheugen van de ruimtesonde 'New Horizons' die al sinds 2006 op weg is naar Pluto. Er wordt 100 mb ruimte voor vrijgemaakt. Flessenpost voor buitenaards leven. Dat spreekt tot de verbeelding. Een visitekaartje van de mensheid zou je kunnen zeggen. Wat zouden we dan sturen? Wat moeten ze horen? Wat moeten ze zien? We vragen het filosoofe-publiciste Stine Jensen, Dominee Gremdaat en de directeur van het Gemeentemuseum in Den Haag, Benno Tempel. Een fascinerende vraag, toch?
Maar je stuurt zo'n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het dan, staan er dan alleen maar een duimpje en een vlindertje bij dat het goed is?
Marieke, als we nu zeggen dat het dus ongeveer een beetje zo is zoals het ging en zoals het misschien nog een tijd zal gaan (<i>economie/recessie</i>), dan is de vraag natuurlijk: wat voor invloed heeft alles wat Henk Nijboer en de zijnen doen in de Tweede Kamer, en de regering nog belangrijker natuurlijk, om ons, om te zorgen dat het beter

met ons land gaat?
Maar heeft het dan ook zo, als je zoveel andere dingen aan je hoofd hebt, is het dan ook echt wel een soort helend proces om je echt te richten op het rennen?
Stel, je hebt een klas van 30 leerlingen, gemiddeld, en er zijn twee buitengewone talenten bij. Wat kunnen die buitengewone talenten dan nu niet, wat ze straks wel kunnen als u het beleid kan aanpassen?
Wat gaat er dan gebeuren als u nu zit met die twee leerlingen in uw klas? Die docent is bezig met die dertig leerlingen daaronder, niet met die twee, wat gebeurt er dan als u uw zin krijgt?
Er komt toch een moment dat de sprong naar de grote criminaliteit wordt gemaakt, met Willem Holleeder, Cor van Hout en nog de andere broer van jullie, hoe heet 'ie, en jullie hebben niks in de gaten?
Maar stel nou, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.
Zijn jullie nou ook bezig als zoiets gebeurt dat jullie ook denken: wij gaan alles op alles zetten om er achter te komen wie het gedaan heeft?
Maar, er zit hier een groot werkgever aan tafel, Reinout Oerlemans, ik weet even niet in welk genre van jouw grote bedrijf, maar laten we zeggen: er komen mensen met een beperking, die via zo'n afspraak.. Dan moeten andere mensen die al bij jou werken, moeten die mensen gaan begeleiden. Zijn die mensen daarvoor gekwalificeerd eigenlijk?
En nu zegt u, als er na een jaar blijkt dat er te weinig geld voor is, dan...?

En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen. En hoe ver is de horizon dan?

Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?

Appendix D: Classificatie aan de hand van de verschillende indicatoren

Als	Stel	Geen	Dan	Overig
En als ze dat niet doen, wat gebeurt er dan?	En stel het gebeurt, dat is 0.000001% kans, maar toch, laten we er rekening mee houden, dan zien ze dit, wat leert dit die aliëns over de mensheid?	Nogmaals, middernacht, pikkedonker je bed uit, en dan ga je sporten. Wat?	Nu even hoe het dan verder gaat. Want dan hebben jullie hem, hij zet zijn helm op, dan moet ie nog naar die duikersklok waar jullie in zitten. Hoever is dat?	Wat zou u dan tegen haar zeggen? Want ze komt naar Nederland...
Als je dit in Amerika had gedaan, was je alleen maar in Nashville terecht gekomen. In één grote rechte lijn naar Nashville en je was één van de grootste countrysterren van Amerika geworden, denk je niet?	Als er al een onderzoek gedaan wordt, waarom zou dat dan niet gewoon via de regering zijn gelopen? Nu is het buiten de regering om gelopen. Mijn vraag is: Wat zou het zijn, stel dat het waar is?	Waar was dit, mag ik dat vragen?	Laten we dan even teruggaan naar die plek waar we net waren. U merkt dat u wordt achtervolgd. U merkt eigenlijk dat u kapot gemaakt wordt. Dat gebeurde er. Heeft u het idee, die vraag stel ik aan u (andere meneer) dat prins Bernard dit in zijn eentje gedaan kan hebben of zou de koningin daar altijd vanaf hebben moeten weten?	Is er een kans dat je ooit een plaat gaat maken, dat zou mij zo ontzettend veel plezier doen, en misschien mogen we inmiddels verzoekjes indienen, zo'n plaat als Johnny Cash maken?
Als je onder de 18 bent, dan denk ik ook, moet je dit willen?	Maar stel dat je naar een internetcafé gaat en je maakt daar een twitteraccount aan, dan zal het moeilijk zijn voor u denk ik?	Denkt u wel eens Louis, zittend op de bank, bij een hele belangrijke wedstrijd, neem een WK-finale, laten we het hopen, en je bent aan de andere kant van je leven hier mee bezig: waar gaat dat eigenlijk over, dat voetballen?	Dus dan wordt hij het wrak uit gehaald en dan naar die klok. Hoe lang moest hij daar nog zitten?	
Wat is als het gaat om spieren voor spieren het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt?	Maar stel nou dat Bert Brusse mij zou bedreigen. Vanuit een internetcafé heeft hij iets aangemaakt, waar begint u dan? Dan begint u bij mij en dan gaat u kijken hoe u bij Bert Brusse komt?	Je moest echt lachten om dat script? Je leest dat script, dan is het nog kurkdroog ook, en dan?	Maar dan komen er op den duur mensen bij die wij nu ook kennen als beruchte criminelen, zoals bijvoorbeeld Willem Holleeder, die jullie geloof ik leerden kennen als Wim, Holleeder. Wat was dat voor jongen?	Is het een documentaire geworden, want jullie beginnen aan een avontuur wat ongewis is, voor hetzelfde geld zeggen jullie halverwege, misschien was het dan geen documentaire geworden, ik heb er geen zin in of op het moment supreme ik kan het toch niet, alles is in gereedheid gebracht, maar het lukt gewoon niet, had allemaal gekund he?
Maar als je nou nummer één bent heb je wel een probleem, want wat nu?	Stel, je hebt een klas van 30 leerlingen, gemiddeld, en er zijn twee buitengewone talenten bij.	Maar hoe gaat dat dan? Ik bedoel, jij zit voor twitter, en hoe gaat dat dan? Mensen zeggen 'vuile	En dan maak jij met hen een route van: dit gaan we doen. En hoe ver is de horizon dan?	Er komt toch een moment dat de sprong naar de grote criminaliteit wordt gemaakt, met Willem

	Wat kunnen die buitengewone talenten dan nu niet, wat ze straks wel kunnen als u het beleid kan aanpassen?	tyfushoer' tegen mij, 'vuile relnicht' tegen hem, maar hoe werkt dat? Je zit achter de computer, je schrijft die dingen en die gaan de wereld in, maar waarom?	Holleeder, Cor van Hout en nog de andere broer van jullie, hoe heet 'ie, en jullie hebben niks in de gaten?
Wat is het volgende project als het gaat om de hoge wetenschap en de dure publicaties?	Maar stel nou, want ik ben dan heel wantrouwig, dat die werkgevers zeggen: ja die Wientjes heeft het wel beloofd maar in mijn bedrijf ga ik het in ieder geval niet doen. En dan komt het er niet van. En dan is het wel beloofd, maar die mensen krijgen een lagere uitkering en geen baan.	Het nieuws is dat de Amerikaanse kunstenaar Longberg beelden en geluiden van de aarde wil verzamelen en zenden naar het computergeheugen van de ruimtesonde 'New Horizons' die al sinds 2006 op weg is naar Pluto. Er wordt 100 mb ruimte voor vrijgemaakt. Flessenpost voor buitenaards leven. Dat spreekt tot de verbeelding. Een visitekaartje van de mensheid zou je kunnen zeggen. Wat zouden we dan sturen? Wat moeten ze horen? Wat moeten ze zien? We vragen het filosofe-publiciste Stine Jensen, Dominee Gremdaat en de directeur van het Gemeentemuseum in Den Haag, Benno Tempel. Een fascinerende vraag, toch?	Maar, er zit hier een groot werkgever aan tafel, Reinout Oerlemans, ik weet even niet in welk genre van jouw grote bedrijf, maar laten we zeggen: er komen mensen met een beperking, die via zo'n afspraak.. Dan moeten andere mensen die al bij jou werken, moeten die mensen gaan begeleiden. Zijn die mensen daarvoor gekwalificeerd eigenlijk?
Dan zou je ook kunnen zeggen, als de hypotheekrente sterker was aangepakt dan het kabinet wat er nu zit heeft gedaan, dan zou het misschien beter gaan met de economie?		Maar je stuurt zo'n stapeltje prints weg, of je doet het via het internet, hoe dan ook, het komt op een gegeven moment weer terug en is het dan, staan er dan alleen maar een duimpje en een vliindertje bij dat het goed is?	
Was zij pot, als ik het zo mag zeggen?			
Wat nou als we een soort zwak magnetisch veld creëren op de grond, dat eigenlijk de smog naar de grond toe trekt, dus de lucht letterlijk weer zuivert.			

<p>Marieke, als de politiek strenger was geweest met de hypotheekrente, was het dan nu beter gegaan?</p>
<p>Wat wordt de sound van 2014 als het gaat om de Nederlandse muziek?</p>
<p>Als ik dit nou ga proberen, om uit mijn hokje te stappen, mijn misschien wel zelfgebouwde of misschien wel cultureel opgelegde weet ik veel hokje, wat gebeurt er dan? Kan ik dat? Wil ik dat? Moet ik dan misschien huilen? Of tot hoever kom ik?</p>
<p>Hoe vaak wordt er een arrestatie verricht of een werkelijke straf opgelegd, als je het hebt over 200 bedreigende tweets per dag.</p>
<p>Maar ik neem aan dat als Broertjes dat had willen ontkennen, dan had hij dat ook prima kunnen doen?</p>
<p>Is 50 minuten niet te kort, als je twaalf jaar, je begint met het koningsdrama...?</p>
<p>Maar dan laat je je sponsors als je meeloopt?</p>
<p>Wilt u weer in Nederland gaan wonen als de zaak weer een beetje op orde is?</p>
<p>Maar als het echt een succes wordt, dan gaan ze toch nooit meer weg? Dan hebben ze hun Utopia gevonden. En dan?</p>
<p>Ik wil wel weten, hoe belangrijk dit is als je dit wint? Wat dat betekent voor je naam en je carrière verder?</p>
<p>Als je daar dan zo staat, met al die</p>

<p>mensen, dan vraag je jezelf af: waar zijn we dan mee bezig?</p>
<p>Hoe is dat nu, want ik kan me voorstellen, als je nu allemaal dezelfde boot hebt, kun je bij wijze van spreken afspreken: we zorgen dat er weer een oven aan boord staat. Of iets anders. Je mag weer wat gewicht inbrengen omdat iedereen dan hetzelfde gewicht aan boord heeft?</p>
<p>Nou ben ik wel benieuwd wat er de komende tijd overblijft van zijn legacy ook als je in Zuid-Afrika kijkt waar je, ja die jonge leider dat is toch een beetje een soort Wilders, die is populistisch en ik denk dat Mandela heel veel van die dingen die in zijn eigen land gebeuren helemaal niet tevreden mee zou zijn. En ik kijk ook naar Mandela vanuit het perspectief van Afrika, weet je, als er hoop was voor het continent, kon je het zien in die mand zelf. Dus ben ik ook benieuwd, waar gaan we heen met zijn allen de komende jaren? Het wordt heel spannend.</p>
<p>Maar als die bedreiging nu anoniem heeft plaatsgevonden, kan de politie dan vrij makkelijk met technische middelen achterhalen om wie het gaat?</p>
<p>Welke vraag wil jij beantwoord zien? Als je nu weet, er komt een avond Lubbers, wat wil je dan horen?</p>
<p>Dus als er ooit mensen deze kant op komen, of althans, dan denken ze dat ze in een hele beschaafde omgeving treffen als ze hier</p>

landen?
Maar als je een microfoon buiten zou kunnen hangen, dan hoor je, registreer je...?
Voorlopig zijn er nog heel veel Chinezen beschikbaar voor de arbeidsmarkt, dus als dat de oorzaak van de crisis is, dan ziet het er somber uit, of is er nog een medicijn beschikbaar?
Als je ons nu zo hoort reageren, denk je dan niet: berouw is hier wel op zijn plaats?
Mogen we nog even terug naar de schrijftafel gaan? Nog even naar dat moment, want je zegt: ik zag er altijd tegenop, ik dacht misschien kan ik het wel niet en dan zit ik daar op maandag ochtend, dan ben ik drie maanden verder en dan ja, dan weet ik nog niet of het wat is. Wat doe je dan eigenlijk als je niet weet wat het is?
Marieke, als we nu zeggen dat het dus ongeveer een beetje zo is zoals het ging en zoals het misschien nog een tijd zal gaan (<i>economie/recessie</i>), dan is de vraag natuurlijk: wat voor invloed heeft alles wat Henk Nijboer en de zijnen doen in de Tweede Kamer, en de regering nog belangrijker natuurlijk, om ons, om te zorgen dat het beter met ons land gaat?
Maar heeft het dan ook zo, als je zoveel andere dingen aan je hoofd hebt, is het dan ook echt wel een soort helend proces om je echt te richten op het rennen?

<p>Wat gaat er dan gebeuren als u nu zit met die twee leerlingen in uw klas? Die docent is bezig met die dertig leerlingen daaronder, niet met die twee, wat gebeurt er dan als u uw zin krijgt?</p>
<p>Zijn jullie nou ook bezig als zoiets gebeurt dat jullie ook denken: wij gaan alles op alles zetten om er achter te komen wie het gedaan heeft?</p>
<p>En nu zegt u, als er na een jaar blijkt dat er te weinig geld voor is, dan...?</p>
<p>Zou maar zeggen zeggen, als nu de Rabobank in het nieuws is, en je kunt overal in de krant lezen de enorme verontwaardiging die er is over topbestuurders daar hebben gehandeld, of niet hebben gehandeld, beter gezegd, let u daar dan speciaal op?</p>